

НОВА ИСКРА

БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

—■■■■ ГОДИНА ШЕСТА ■■■■

1904

Св.бр. 2 - 11418

САДРЖАЈ

НОВЕ ИСКРЕ ЗА ГОД. 1904.

Лепа књижевност

СТИХОВИ:

оригинални

Борски: Размишљање 5; Шетао је друмом 74; Теби коју не знам 229; Глед'о сам те 296; Земљи 297; Крај мене си 330.
Змај † Јован Јовановић: Пријатељство 162; Коприва 162.
Димитријевића, Јелена Ј.: Тајна душе 366.
Димитријевић, Л.: Наши састанци (вијенац сонета) 325.
Dis: Како ми је... 138; Песма без имена 200; Прича 200; Пијанство 233.
Ђикић, Осман А.: Бре ђаволе коно море!.. 41.
Ђукић, Душан С.: Опроштај 91.
Јелић, М.: Њен сонет 38; Полетеће јата... 102; У врту твоме 368.
Јовановић, Милутин: Из „Пролетњих Елегија“ 8; * * * 107; Над једним гробом 240; Моја љубав 308.
Јов. Мил. П.: * * * 324.
Малетић, Борђе: Духу великог Карађорђа 258.
Малушев, Душан: Сећаш ли се, душо... 171; У лето 332.
Марјановић, Н.: Балада 175; Калемегданска балада 355.
Николић, Рихард: Приморкиње (I—II) 299.
Његош, П. П.: Сабљи бесмртнога војда Карађорђа 263.
Одавић, Р. Ј.: „Мртвачки сат“ 44; Прометеј (из збирке „Фантоми“) 84; Глад (из збирке „Фантоми“) 104; Славуј 196.
П.: Змају 166.
П. М.: * * * 42; Лане си ми 206; Пред пучином 360.
Павловић, Ст. К.: Зашто невам? 20.

Пандуровић, Сима: Са својима 133; Тамница 202.
Ранић, М. М.: Роса пада... 141.
Сокољанин: Памћење 15; На Велику Суботу 71; Сестра Војводе Катића 168; Под прозором 364.
Стојковић, Ср. Ј.: Лазарица или бој на Косову (Песма друга: Бранковић се жени ћерком цара Лазара; Његов долазак у Крушевац. Песма трећа: Лов Цара Лазара. Милош Обилић и Змај од Јастрепца. Милош постаје војводом. Песма четврта: Милош Обилић и Вукосава, кћи кнеза Лазара. Милош умирује Браничево и Кучево. Милошева женидба) 20, 46, 77.
Суботић, Јован: Спомен (уломак) 268.
Ускоковић, М. М.: ? 294.
Ђоровић, Влад.: Од севдаха... 245.
Хаџић, Јован: Натпис на образ Карађорђа 264.
Шобајић, Симо: Црквица 238.

преведени

Одавић, Р. Ј.: Амајлије (из туђег пиеса) XXXI—CXIII 23, 55, 92, 119, 154, 179, 210, 245, 317, 346; Утопијено звоно. Драмска бајка у пет чинова. Написао Герхат Хауптман 109, 150, 180, 212, 248, 311, 336.
Р.: Не рађај ме (Љубен Каравелов) 366.
С.: Тропар (Јован Дамаскин) 86.
Ђирковић, М. П.: Њој (Georg Busse Palma) 52.

Проза:

оригинална

Божовић, Гр.: На Косову (из путничке бележнице) 238; Дели-поп Павле 300; На подножју 331.

Брђ. Бор.: Богојављевске жеље 364.
Димитријевић, Мил. Р.: Никад (драма у једном чину) 368.
Илићева, Даница Б.: Изгубљени лек 92.
К. С.: Нова слушкиња (слика из Београдског живота) 193.
Матавуљ, Симо: Кандидат 129.
Миленковић, Таса Ј.: У позоришту 357.
Микић, Милан: Торедор (из књиге „Улични Певачи“) 87.
Н-ћева, Ст. С.: Један борац 246.
Поповић, Зарија: Баба Гаја, слика из Старе Србије 1, 33, 65.
П. М.: Батаз-Цамија 274.
Самарџић, Стев. И.: Без мајке (Божична слика) 353.
Сремац, Ст.: „Нера Дружески“, слика из нашег друштвеног живота 71, 104, 134, 168.
Сретенковић, Мих.: Деда-Живков ме-гдан, истинит догађај из Првог Усташка 260.
Станимировић, Влад. Д.: Враћам ти се драга 246; Ти 247; Твоје име 247; Дубоко у ноћ 317; Једној пријатељици 317; Сећам те се 372; На киши 373.
—ски: Отаџбина (у спомен стогодишњице) 275.
Тодорић, С. Д.: Чича-Митина смрт, слика 5, 38; Танасије Стевановић, слика 166; У огледалу, приповетка 295.
Ускоковић, М. М.: Развалине 246; Ен-рlein аир 317; Госпођици Н. 372.
Ђирковић, Милош П.: Трубац Лука (из „Прича једног редова“) 225; Прича без наслова, 289.
Ђоровић, Свет.: На сјејалу 321.

преведена

Амфитеатров, А.: Ванај. С руског пре-
вео — К. 201.
Андрејев, Леонид: Ваља. С руског
превео Р. 8; Зид. С руског превео
О. 80; Лаж. С руског превео Р.
171.
Андрејчин, Ив. Ст.: Љубав је слатка
мука. Са бугарског превео Вучитри-
нац 370.
Аноним: Камен. С немачког превела
А. 24.
Балог, Н.: Црни Ђорђе у Пензи. С
мађарског превео В. Поповић 265.
Baudelaire Ch: Опијајте се! С фран-
цуског превела А. 347.
Блуменвалд, Оскар: Пробни камен. С
немачког превео С. М. Грбић 372.
Бусе, К.: Састанак. Превео Душ. Д.
Петковић 145.
Горки, М.: Песма о соколу. С руског

превео А. К. 327; Прича о добром
ђаволу. С руског превео У. 360.
Грипарцер, Франц: Ацелова љубав.
С немачког превео С. Д. Мијалко-
вић 246.
Де Нион, Франсоа: Син. С францу-
ског превео В.
Жеромски: Ариман се свети. С пољ-
ског превела Рука Д-ра А. Вина-
вера 230, 303.
Јакобовски, Лудвик: „О—о!“ С не-
мачког превео М. С. Ј. 24.
Људмила: Буји, наји! С руског пре-
вела М. 210.
Миладиновића, Милена: Memento. С
немачког превео М. П. 335.
Мулатули: Са висине. С немачког
превео П. 120; Импресарио. С не-
мачког превео П. 120.
Ompteda, Georg Freiherr von: Оздрав-
љење. С немачког превео Ч. 240;

Сад је срећан! С немачког превео Ч.
371.
Ремер, Павле: Нерођени. С немачког
превела А. 56; Слено девојче. С не-
мачког превела А. 92; Милоска Ве-
нера. С немачког превела А. 92;
Молитва. С немачког превео С. 155.
Ренар, Жил: Лабуд. С француског
превео Р. 179.
Сјенкјевић, Хенрик: Лотосов цвет
Индијска легенда. Превео Милан
Д. Поповић 55.
Тургењев, И. С.: Препелица (из збирке
„Успомене из књижевности и жи-
вота“). С руског превео Р. 117.
Франс, Анато: Истопост једног скеп-
тичара. С француског превео С. 211.
Фреј, Адолф: Повратак у зачинај. С
немачког превео С. Д. М. 347.
Хамсун, Кнут: Робље љубави. Превео
е 41.
Чехов, А.: На гробљу. С руског пре-
вео П. М. Протић 45.

Расправе, чланци, научна грађа

Божовић, Гр.: Леонид Андрејев. Књи-
жевна слика. 15, 49.
Вукићевић, проф. М.: О имену Цикић-
капетана и о његовој смрти 263;
Карађорђево писма I—III 269.
Д.: Борба за ослобођење (1804—1815)
и наша данашња књижевност 279.
Ђорђевић, Д-р Тих. Р.: Бледи помени
(Карађорђеви барјактари. Делиград.
Јован Курсула, Пазванџија) 76.
Ивачковић, Ил.: Нове збирке српских
приповедака 314, 343.
Јовановић, Алекса М.: Кочина Кра-
јина 115.
Лазаревић, Д-р Рад. М.: Време и жи-
вотиње 148; Утицај времена на жи-

вот животиња, 203; Бумбари и Зоље
367.
Мил. А. Драг.: Никола Паганини 87.
Михаиловић, проф. Јеленко М.: По-
ларна светлост 141, 175, 206.
Одавић, П. Ј.: Наша литерарна кри-
тика 241; Братском састанку о Кру-
нисању и Стогодишњици 257.
П., Д-р: За женски свет 108.
Пандуровић, Сима: Змај 162, 196.
Перушек, проф. Рајко: Књижевно-
уметничке новине и прилике у Сло-
венаца 233, 308, 332.
Поповић, Д-р Вој. С.: Ј. Н. Толстој
о прогресу и науци 52, 84.
С.: Г-ђа Савка Д-ра Ј. Суботића 297.

С.: Карађорђе у својим писмима 273.
Х.: Библиографија о Устанку 287.
Чин крунисања Њ. В. Краља Србије
Петра I 266.
Ч. М.: Свечана представа у Краљ.
Срп. Нар. Позоришту 277.

Наша писма:

Из Солуна: Прослава Св. Саве у Со-
луну, од Ното 27.
Из Црага, од Петра Коњовића 373.

Уз наше слике:

27, 57, 93, 121, 155, 187, 219, 251,
280, 318, 347, 375.

Хроника

Наука:

Једна дан старина, од Ст. М. Дим. 28.
† Херберт Спенсер, од Ј. М. 29.
Радијум, његово развиће и његова
будућност, од М. Кирија Превео
В. 121.
Најсувља земља на свету 157.
Тегови старих Римљана 157.
Некоје исправке у речнику Вукову,
од Јована Драгашевића 187, 220.
Наметар 1804. године 281.
Свечана седница конгреса лекарско-
природњачког 283.
Душевити живот новорођенчета, од П.
М. Илића 348; Подражавање (угле-
дање, имитација) 377.

Књижевност:

Писмо г. Ср. Ј. Стојковића о другом
издању „Лазарнице“ 30.
Кнут Хамсун, од е 61.

Светислав Стефановић: Песме ориги-
налне и преведене. Од Ил. Ивач-
ковића 124.
Народна Књига: Кумова Клетва. При-
поветка Јанка Веселиновића. При-
казао С. 157.
Физички развитак школске омладине
и школска хигијена у Срба. Преда-
вање Д-ра Љубомира Ненадовића
од —р 222.
D-r Friedrich S. Krauss: Die Volks-
kunde in den Jahren 1887—1902.
Од Ив. 252.
Југословенска Уметничка Изложба 284.
Драматски списи Јов. Ст. Поповића.
Књига друга. Од С. Ј. 318.
Једна хигијенска екскурзија. Д-р Алек-
са М. Стојковић, од Г. П. Ив. 378.

Уметност:

На дну, драмске слике у четири чина,
од Максима Горког. Од — К. 59.

Слике

Срећна Мати (сликала Софија Конер), 3
На умору (вајао Ј. Гринхут), 7
Врањски споменик изгинулим борци-
цима за ослобођење (вајао С. Рок-
сандић) 9

Арбанаска играчица (сликао П. Јова-
новић), 11
Слатка самоћа (сликао Т. Иреланд),
13
Леонид Андрејев, 15

На спавање (Zapfenstreich), драма од
Фрица Адама Бајерлајна. Реферат
М. П. Ђирковића 123.
Младост, слика из сеоског живота, с
невањем, написао Милорад М. Пе-
тровић. Од Бор. П. 189.
Позоришни годишњак, сезона 1903 до
1904. Реферат Р. Ј. Одавића 351.

Некролог:

† Јован Јовановић Змај 161.
† Антуан-Фабрис 320.

Разно:

31, 62, 94, 126, 158, 191, 223, 253,
284, 319, 351, 378.

Библиографија:

32, 63, 95, 127, 159, 192, 224, 255,
287, 320, 352, 379.

Чаршија у Пријенољу, 17
Српска основна школа у Пријенољу,
19
С. Роксандић, акад. вајар, 21
Баба и унуче (сликао В. Е. Мурило), 35

Из Сићевачке клисуре, 37
 Помамна упряга (сликао Вјеруш Коваљски), 39
 Споменик † Љ. П. Ненадовићу, 43
 Јаничар (сликао Г. Бопо), 47
 У ратној служби, 51
 У пешачкој борби, 51
 Опсадни топови, 51
 Тврђава у Пироту, 53
 Севастијан, митрополит Скопски и Егзарх Горње Мизије, 67
 Продавачица (сликао Т. Ради), 69
 Мржња (сликао П. Вучетић), 73
 На путу, 75
 Римски гроб, 81
 Развалине града Јеринина код села Цурева, 83
 Николо Паганини, 87
 Манастир Буково, 89
 Партија из Дортмунда (сликао К. Ферстер), 99
 Слени миш (сликао Фердо Весел), 101
 Благовештење (сликао Гвидо Рени), 103
 Из Љубљанске околине (сликао Срећко Маголић), 105
 А душу ће твоју мач пробости (сликао Х. Каулабах), 111
 Рударска истраживања у Србији, 115
 И. С. Тургенев, 117
 Испирање злата, 119
 Јован Драгашевић, књижевник, 129
 Архангел Михаил (сликао Гвидо Рени), 131
 Манастир Високи Дечани, 135
 Кнез Арсен Карађорђевић, 137
 Портрет г-ђе Х. (сликао П. Вучетић), 443
 Српска погранична стража, 145
 Стогодишњи помен пок. Сими Игуманову, 149
 Д-р Јован Јовановић † Змај, 162
 Скица за Топољску цркву (нацрт Н. Несторовића), 163
 Ковчег † Змаја, 165
 Долазак Београђана, 167
 Погреб † Змаја: На путу ка цркви, 169
 Са погребом † Змаја: На путу ка гробљу, 173

Змајевац, 177
 Кућа у Новом Саду у којој се родио † Змај, 179
 Двориште у Змајевцу, 181
 Зима у зими (сликао Фрањо Тратник), 183
 Последице рата (сликао Рубенс), 195
 Дечји одбор за помоћ пострадалима у Старој Србији и Македонији, 197
 Свечана дворница Матице Српске, 199
 Олтар Краљевске Базилке у Бару, 203
 Македонски збег, 205
 Српски консулат у Приштини, 207
 Главна улица у Приштини, 209
 Конак у Приштини, 211
 Хапсена и хапсеници у Приштини, 213
 Стара сахат-кула у Приштини, 215
 Гази-Местан, 217
 Прво сејање (сликао Л. Стахјевич), 227
 Моја љубав (сликао Ф. Енгеа), 231
 Мачкица (сликала † М. Анђелковићева), 235
 Патријархов престо, 237
 Богословски Семинар у Ср. Карловцима, 239
 Српски народно-црквени сабор, 241
 Развалине цркве Св. Јована, 243
 Чешљање сељанке са Косова, 247
 Чешљање варошанке са Косова, 249
 Знаци Краљевског Достојанства, 259
 Место код Орашца на ком је уговорен устанак (фотографски снимко Ж. Марковић), 261
 Карађорђево топ од кога је направљена круна, 265
 Прва Карађорђева Застава (фотографски снимко М. Јовановић), 267
 Карађорђево огртач, 271
 Карађорђево оружје, 271
 Долазак пред цркву (фотографски снимко Д-р М. Николић), 273
 Крунисање Њ. В. Краља Петра I (фотограф. снимко Д-р М. Николић), 275
 Излазак из цркве (фотограф. снимко Д-р М. Николић), 277

Одлазак у двор после крунисања (фотограф. снимко М. Јовановић), 278
 Њ. В. Кнегиња Милица и Њ. В. Кнегињица Јелена (фотограф. снимко М. Јовановић), 279
 Гуелар (сликао П. Јовановић), 291
 Ускрс (сликао У. Предић), 293
 Незаконита Мати (вајао Св. Перуци), 295
 Г-ђа Савка Суботићка, 297
 Први оглед (сликао И. Мрквичка), 301
 Професор Ајбе у свом атељеу, 303
 Св. Доминик (вајао Р. Франген), 305
 Смрт је љубав, смрт је живот! (вајао Св. Перуци), 307
 Богородица (сликао Ст. Иванов), 309
 Природњак (вајао Св. Перуци), 311
 Прстеновање Св. Катарине (сликао Ц. Медовић), 313
 Моја породица (сликао Н. Михайлов), 315
 Апотеоза Вуку Стеф. Караџићу (сликао П. Јовановић), 323
 Мехмед Соколовић, велики везир, 325
 Крштење Ђорђа Пођебрадског (сликао Вацлав Черни), 329—329
 Српски централни Кредитни Завод у Новом Саду, 331
 Развалине града Цељских грофова, 333
 Српска Матица, 335
 Арнаутска свадба, 337
 Српкиње са Косова, 339
 Јосип Јурчић, 341
 Качаничка клисура, 343
 Питомци Војне Академије на Бањичком Брду, 355; У логору на Бањници, 355
 Свађа око рибе, 357
 Д-р Фрањо Преширен, 359
 Гроб Цара Мурата, 361
 Бачије у Крушевачкој Жупи, 363
 Самодрежа, 365
 Кула Војновића, 367
 Качаник, 369
 Мусива Текија, 371

Баба-Гаја

— слика из Старе Србије —

Ви несте познавали баба-Гају¹⁾? Несте ни чули ништа о њој?... Е, то је зато, што несте били у Ђилану; а да сте макар једном отишли, ви бисте морали чути, сваки би вам знао причати о њој... Ево бар ја ћу вам сада казати каква је то била баба.

* * *

Баба-Гаја!... Сваки је зна само под тим именом, као што је, чини ми се, и сваки у Ђилану зна као бабу. И она је била некада млада; и она је, можда, била лепа; и њу је ваљда неко волео и трчао за њом... Ко зна!... Њу нико не памти ни као младу, ни као — бабу. Упучићи њени звали су је баба-Гајом; снаха је Ђита звала баба-Гајом; син је Траја звао баба-Гајом.

И баба-Гаја занета је била баба. Имала је смоквасто лице, уморне очи, мало погрбљена леђа, ишла споро, поштапала се, често уздисала а још чешће покашљивала... Глава јој била повезана мафезом,²⁾ а преко мафеза чело повезано увијеним другим малим мафезом, као што се повезује болесна глава. Али се никад неје подбрађивала,

већ би крајеви мафеза висили спуштени на груди, или, кад би јој у послу сметали, забацивала би их на рамена. Онда би јој се залелујале две беле витице, које би брзо за уши приметнула — да јој не би погледу сметале!

И зими и лети баба-Гаја носи једно одело: *долактицу*³⁾; преко ње поширок шарен појас, за који је пришивен *реи* — реске од црне пређе — који се острат спушта преко долактице по кошуљи до изнад колена; преко појаса вуњена шарена *бошча*. На ногама вуњене чаране у плитким кондурама — *ципелама*. Само би празником мењала долактицу: облачила би новију, лепшу — „*црквеницу*“, а главу би повезивала другом чистијом *шамејом*, празничном — „*црквеницом*“.

Син јој је Траја клисар, те она је већином у цркви, око цркве — на црквеном послу. Траја често пута оде да огледа и друге послове, жена му Ђита је у кући и око деце, — али зато је баба-Гаја скоро увек око цркве, да замени Трају...

Ево и данас је дошла у цркву раније да спреми што треба за вечерње.... Прво је отишла да види колико

¹⁾ Гаја — Гајтана

²⁾ шамејом

³⁾ зубун од бела сукна, опточен црним гајтаном с рукавима до лактова.

се сенка понела уза зид црквени са западне стране. Зна да је време вечерњу кад се сенка погне за један бој човечји.

— На време сам дошла — рече у себи баба-Гаја, — једва да се сенка понела за два педа — па оде црквеним вратима, прекрсти се, поклони се, метну кључ у браву, навали се свом снагом те отвори тешка врата; на њену душу некако пријатно... особито пријатно утицаше овај хладан, влажан ваздух, у коме се осећаше остатак тамњанова мириса, и она поново подиже руку, прекрсти се и прошапута:

— Господе, молим ти се!... Света Богородице, Свети Никола, помагајте!... Подиже очи горе у оно кандило што светлуцаше пред Васкрсењем... оде до јужних олтарских врата, одшкрину их и провуче руку за узицу од онога кандила... и кандило се спушташе лагано... лагано, уз звуку прапораца; приђе дверима, прислужи кандило, повуче за узицу, и опет зазвечаше прапорци, а она очима праћаше кандило, које се пењаше лагано да опет светлуца пред Васкрсењем Христовим.

Баба-Гаја затим прислужи кандила пред иконом Христовом, Богородичином и храмовном — Св. Николе; прекрсти се и пољуби их, шапућући њихова имена уз молитву од цигло једне речи: „помагај!“... Оде до мангала у углу у дну цркве... одгрну пецео и засија жар, потребан за кадионицу... скиде кадионицу са онога свећњака који стоји пред иконом поред цркве и просу у мангал угљевље и пецео из ње...

— Још нема никога — рече у себи баба-Гаја и зађе опет око цркве да види колико се сенка понела. — Време је — рече баба-Гаја и погледа у порту, али кад виде да нема никога, врати се у цркву, узне крпу и стаде брисати прашину са малих икона за целивање, затим са столова.

На вратима се појави поп-Тодор.

— Камо си, баба-Гаја! — повика поп-Тодор. — Хајде клепало!

— Нема ми Траје! — одговори баба-Гаја и приђе руци свештениковој. — Благослови оче!

Поп-Тодор јој пружи руку и рече јој:

— Да си благословена!... Зовни кога ћака да луна клепало.

Чим се баба-Гаја појави на прозору учионице, ђаци се сетеше зашто је дошла и стадоше јој се нудити да лунају клепало: „Ја, ја, баба-Гаја!...“ „Ја знам боље...“ „Овај не уме...“ „Он је јуче лунао...“

— Мир! — зачу се глас учитељев.

Баба-Гаја пружи руку на најодраслијега:

— Ти ћеш лупати клепало, — па затим на другог, — а ти звечку! — и избор је свршен.

Баба-Гаја и за време вечерња замењује Трају у клисарским пословима. Само као „женска страна“ не улази у олтар. Зато она донесе кадионицу до певнице, пружи је коме ћаку и заповеди му:

— Носи у олтар!

Кад је требало да се која књига или икона из олтара узме, баба-Гаја би дошла до олтарских врата и ту чекала да јој се пружи што тражи. И кад би који позивао кога свештеника за какву потребу, баба-Гаја би пришла олтарским вратима и казала то свештенику. Нико ме не падало у очи што жена врши те мушке послове; нико се неје дрзнуо да помисли, да баба-Гаја неје ту место. Сваки је још од детета гледао баба-Гају у тој служби; многи је упамтио по штогод што је од баба-Гаје чуо или претрпео, те ако би ко помислио шта о њој, то би било само питање: зар би могло бити без баба-Гаје?!

На ономе ђачком крилу удаљеном од леве певнице чује се разговор, смејање. То је близу баба-Гаје. Оде к њима и викну:

— Тако ли вас учи ваш учитељ?! Зар сте ви ђаци?... Ви сте говедари! Хајд' за говедама а не у цркву!

Сви у цркви чују овај прекор баба-Гајин, а ђаци се застиде, ућуте.

Баба-Гаја мало-мало па оде до свећњака, те гаси свеће које догоревају и разређује остале. У томе пролазу заустави се и код одраслих кад разговарају, па ће их само питати:

— Да ли сте у цркви, или у механи?

Пита и не сачека одговора, већ прође а разговор престане...

Кад се сврши вечерње и црква се испразни, баба-Гаја погаси свеће, погаси кандила, сем онога пред Васкрсењем, запрећа ватру у мангалу, ижлубли иконе, стаде напред цркве, прекрсти се и прошапута: „Господе... Мајко Божја... Свети Никола — помагајте!...“ и подиже очи ономе кандилу горе што светлуца, поклони се и опет се прекрсти. Кад закључа тешка врата растова, повуче кључем и направи крст на вратима, затим се још једном прекрсти и пође.

* * *

С великим кључем у левој руци а штапом у десној руци баба-Гаја иде лагано а у глави премисља и са страхом пита се: — Зашто ли ми нема Траје? Зна добро да је сутра Света Недеља и зато рече, да ће гледати да на сваки начин за клепало дође у цркву; а оно клепало клена и вечерње се сврши, а њега нема. Рече, да ће омеђавање бити брзо готово, јер Емин, и ако је Арнаутин, признаће одмах, да је међа „Побијени камен“, и да тај камен неје ту наместио ни Емин ни Траја, већ га својим малим прстом бацно с Новог Брда Краљевић Марко, Бог те пита када!... Али — закашља се баба-Гаја, па затим настави — Арнаутин неће да зна за међе, па неће ни да их види; он хоће све да је његово, па зато убијај, отимај!... Какав је мој Траја, бојим се... Не смеде даље да мисли, већ само дубоко уздахну и прошапута: „О свети Никола!“... Уврати се у кућу Јефрину и још с врата повика:

— О Јефро!

— Ој! — зачу се глас Јефрин.

С. КОХЕР

СЕРИЯ МАТН

— Ту ли си?

— Овде сам, овде — и помоли се на кућним (куинским) вратима Јефра са засуканим рукавима и брашњавим рукама. — Ти ли си, баба-Гаја?

— Добро вече!

— Добро ти Бог да!

Поздравише се, и Јефра понуди баба-Гају да седне на столу.

Нећу да седим — рече баба-Гаја, — већ свратих да видим шта је с поскурицама... Зар ти топрв сад месим?

— Ох, баба-Гаја, — уздахну Јефра, — моје несреће! Ево по други пут месим!... Умесих, слатка баба-Гаја, као што свакад месим, али ми се још при мешању чини, Боже прости, као да блато месим, а не Божи благослов; турих у црепуљу, покрих вршњиком и, за толико колико си ето ти дошла, подигох вршњик — кад имам шта да видим! Неје то поскурица, већ сам угљен, Боже опрости! Куд ћу, шта ћу, но хајд', црна Јефро! — рекох себи — наново засучи рукаве, па друго тесто меси.

Чуди се баба-Гаја, накашља се, па рече:

— Мора бити да си нешто згрешила Богу!

— Ко зна!... Може бити.

— Ти знаш, да се мора котличе добро опрати и онда напунити водом с којом ће се тесто замесити. Па ти знаш да мораш руке добро опрати, да си чиста, и да се Богу помолиш, па онда да почнеш да месим. Јер то неје наш обичан хлеб — то је за свето причешће, ёёёј!... па зато треба добро очи отворати. Свака жена то не може ни да меси!

— Право кажеш, мора бити да сам погрешила Богу, те ме је казнио.

— Но хајд', хајд' — рече баба-Гаја пролазећи, — похитај, па кад их испечеш, пошљи их вечерас мојој кући... Остани с Богом!

— С Богом пошла!...

Изађе баба-Гаја и упути се кући својој, која је у Горњој Махали...

Сретну је деца, стану испред ње, па само викну: „Баба-Гаја!“... па и не сачекају одговора — побегну.

— Што је, бре синко! — одговара баба-Гаја. — Ох, децо, децо!

Али деца то и не чују, већ продужују игру...

Пред вратима једним поседале жене и разговарају. Пред њима су радови: плативо, кудеља с вретеном, порубљени убрус... шта је која радила. Баба-Гаја им назва Бога и оне поустајаше мало и одговорише.

— Што работате? — пита баба-Гаја.

— Ево работамо, па кад чукну клепало остависмо работу и тек онако мало да поразговарамо.

Закашља се баба-Гаја, па ће затим упитати: — А јесте ли прислужиле кандило?

— Јесмо, јесмо! Несмо саме, хвала Богу, има ко да прислужи кандило — одговори једна.

Друга уздахну и рече: — Ја немам никога, осим Бога, али ћу прислужити у вече.

— Немој тако, ћерко, већ чим клепало удари, а ти прекрети се, остави работу, па одмах кандило пред иконом.

— Хоћу, баба-Гаја!...

— Баба-Гаја! рече трећа — да те питамо: да ли је, Бога ти, сутра млада недеља? Месец се, истина, не види, али можда се променио.

— Неје млада недеља, јер би ми поп казао да спреим за сутра да освети воду у цркви.

— Е, зато те и питамо, јер ћеш ти знати.

— Али ће бити млада среда?

— Може бити — одговори баба-Гаја. — Лаку ноћ!

— Лаку ноћ!...

Иде тако баба-Гаја... иде; на путу сретла једно мало дете где плаче.

— Што плачеш, бре синко? — ухвати га баба-Гаја за руку и пита га.

Дете трља очи, јеца и одговара:

— Мүүү!... мүүү!...

Разуме баба-Гаја, да се дете уплашило од волова који су сад прошли, па му рече:

— Не бој се, синко, не бој!... отишли су; неће они тебе, ти си добро дете... А где ти је мајка?

Дете пружи прст ка кући.

— Хајде с бабом, синко! — па га узе за руку и одведе кући његовој.

— Јованка!... Ој, Јованка! — виче баба-Гаја с врата.

— Ој!...

— Ходи овамо, ходи!... А што си сама дете пустила на сокак у ово доба кад стока пролази, те може несрећа да се деси! Дете се уплашило, па се дере, а ти ич ни абера!

— Ама сад беше ту... сад... играше се; кад тако брзо оде на сокак — е Бог га видео!

— Чујеш ти! Ако други пут оставиш овако дете у ово доба, ја ћу ти овим кључем — подиже кључ — сву главу разлупати!... Узми дете!...

Јованка ухвати дете за руку: „Ходи нани!“ прошапута; а баба-Гаја настави свој пут...

— Добро вече, баба-Гаја! — стиже је Моне Магаревић.

— Добро ти Бог да, синко!

— Ама докле ћеш, баба-Гаја, да носиш тај велики кључ црквени?

— Докле је Бог рекао.

— Оде баба-Ружа... оде баба-Невена — кад ћеш већ ти да путујеш? — нашалиће се Моне.

— Е мој синко! Хоћу, нећу, морам да чекам да отворим цркву, да те унесу, и да затворим кад те изнесу!

Насмеја се Моне и рече: — Што сам тражио то сам нашао!

— Е сад хајд' иди! — бржи си од мене...

— Ево баба-Гаја да нам каже! — повика Синђа Попова.

— Ходи, баба-Гаја, ходи! — повикаше и Сутка и Милка.

— Бога ти, баба-Гаја, која је старија од нас: ја, или Милка? — упита Синђа.

— Е... — стаде баба-Гаја да говори — твоја је мајка била тешка с тобом кад смо били у збегу од чуме. Знам како ми, сирота — Бог да је прости! — беше једином рекла: „Ама срце ми изгоре за цанаригама!“ те ја нађох код једне циганке и однесох јој пуну шаку: „На — рекох јој — на једи по мало, чувај и за други пут“. Тада јој казах: Ако јој се приједи што, а не могадне добити, може слободно и да украде, ама само да пази да се украђеном ствари не дотакне образа или недара, јер ће јој дете имати те белеге. Ох! — узвикну баба-Гаја и закашља се. — Тада је мој Траја, знам, био као твој Стева.

— Од пет година — додаде Синђа.

— Тако... Е, а твоја мајка — окрете се баба-Гаја Милки — онда је имала на сиси твојега брата Анту, а ти си рођена после Анте. Дакле, ти си млађа од Синђе.

— Видиш! — радосно повика Милка и погледа Синђу...

— А видосте ли мојега Трају? — упита их баба-Гаја. — Да ли је прошао за дома?

— Не, неје прошао од како смо ми овде....

Махну главом баба-Гаја и пође, а нека јој брига притиште душу... срце јој јаче залуна у грудима, и она убрза кораке, да што пре стигне дома; ну осети малаксалост у ногама, клонулост у целој телу... и она уздахну и прошапута: „Свети Никола, помагај!“

(наставити се)

Зар. Р. Поповић

Размишљање

а брежуљку малом с ког' далеко видиш
И ком' шума ретка покрила је стране
Један само храст је издиг'о се стари
И дугачке своје пружио је гране

Припекло је сунце. Ни најмањи листак
Не креће се лаки: нигде гласа, јава.
Свуд тишина таква, да би чисто реко:
Уморена жегом сва природа спава.

Под великим храстом човек један лежи
На руку је чврсто наслонио главу,
И пажљиво гледа, к'о да књигу учи
Видик око себе и даљину плаву.

И гледајућ' тако као да је засп'о,
И дође му часом, да и себе гледа
К'о тварчицу сваку, и већ му се снило
Да и њему земља дигнути се не да,

Но га је привукла на широке груди
И сише му мис'о, и живот му сише,
Живот што је његов, и другим га доји
И уљуљује га тихо и све тише.

И први пут тада и к'о жив је умр'о;
Ал' смрт с'амог себе оплакао није
Јер је вечни живот у окриље своје
Примао га слаба да га чува, крије.

Борски

Чича-Митина смрт

— олика —

С. Д. ТОДОРЌИЋ

оз је стао у Ј.* Један високи старчић, у
масну капу, пресамићених леђа, а рамена
мало уздигнутих, викну:

— Митко, хеј Митко! Оди овамо. Митко, мали зде-
паст дечко, окрете се лено и упита:

— Шта је бата-Лако?

— Оћеш ли да носиш овоме господину ствари. Ајде,
ја не могу... Тешке су! — рече бата-Лако и оде дуж
пруге, да би нашао лакше ствари.

Дечко приђе полако стварима, клатећи се при ходу
целим телом. — А куда ћете? — упита пошто је по-
дигао ствари и опробао тежину.

— Ето, до левачке чаршије... Није далеко, — рече онај господин и причврсти боље цвикер на дебелу носу.

Поред њега стајао је један мали, сухи младић, жута испијена лица, очију зелених. Ударао је нервозно танким штапићем по песку и бацао погледе час на оца час на дечка.

— У левачку чаршију, — понови дечко оборив главу, а босу ногу поче да вуче по песку.

— Да, а пошто ћеш? — упита га господин са цвикером.

— Па за шесет пара... Далеко је... знате, — рече мали и погледа упитно у господина.

— Хајде понеси! што си стао! — рече нервозно онај сухи младић и удари силно по једном бедом шљунку, нагнув се телом као да је хтео поћи.

Шеф станице стао са стране ове двојице и посматра их, најзад приђе им још ближе и упита непоузданим гласом, с осмехом око усана:

— Ама јеси ли ти то, Драгутине?

Онај господин с цвикером окрете се нагло и загледа се у шефа.

— Ја сам, — рече и осмехну се мало, — али...

— Зар ме не познајеш? Заборавио си ме! Настић! — прекиде га шеф и пружи му руку.

— Настић! — понови Драгутин, па се наједаред сети да му је то био најбољи друг у гимназији. — О, Настићу! — узвикну и прихвати му руку снажно. — Једва сам те познао!

— Брате, од кад се не видесмо! Мењамо се... Ето, ви'ш једва сам и ја тебе познао! Гледам те па бих к'о рекао: море то је Гаги, али опет!... — говорио је журно шеф и стезао Драгутинову руку. — А је ли овај господин твој син? — упита после краткога ћутања.

— Да, — рече сухи младић и представи се шефу. Чуло се како прошепуља:

— Стеван Симоновић, правник.

— Ала пролази време! — узвикну шеф. — Имам сина већ правника!

— Пролази, пролази.... понови Драгутин.

Шеф стеже јаче Драгутинову руку и с осмехом на лицу рече: — Сећаш ли се какви смо били ђаволи... Знаш ли кад ти оно западе директору Јоси међ ноге!... После му нестане осмеха с лица и отпоче: — Па ето имаш сина правника.... И ја сам се оженио, али ми жена умре... — и он махну руком као да би хтео да се отресе тих мрачних мисли. — А што си дошао? — упита га.

— Отац ми је слаб... Доктор Селски пише ми да дођем... Јавља да ми је отац слаб, али не каже од чега... Ко зна, можда и није болестан тако. — После малог ћутања додаде: — Хајде Стево! — стеже шефову руку и пође. — Па дођи у „Шарену кафану.“ До виђења!

Дечко упрти ствари и пође напред.

— Како се променио Настић!... Порушио се, осушио, оседео... Па и жена му умрла, — говорио је успут Драгутин полугласно.

— Зар ти је он био друг? Много је старији од тебе! — рече му син полако, тек нешто да каже; ударао

је штапићем по калдрми и чуло би се каткад: — Ала је ружна ова варош! Како је нечиста!.. Ђубре на све стране!

Драгутин није ни чуо ове узвике синовљеве. Замишљао је оца, онако стара, како лежи у кревету... — Јадан отац! — рече најзад гласно и уздахну.

— Па и стар је! Шта ћеш, доста је живео! — рече му син немарно, без икаква осећања. — Кад би ми живели осамдесет година!.. Каква је ово калдрма, човек да сломије врат! Ко је, бога ти, председник?

— Раденковић... Уредио би он, али се не може... Сиротни су људи... Погле само куће како су се скљусиле. Из дана у дан све горе и горе...

Погнуше обојица главе и ућуташе.

— Добро дошао, Гаги! — викну му неки чичица, ножар, и изиде из дућана. — А чича Мита болестан!... Одоше сви... Чуо си ваљда и Мата је умро, — говорио је он и приђе Драгутину, обрисав најпре руке кожном кецељом, те се руковаше.

— Шта ћеш! — рече Драгутин и уздахну... — Како иде радња? — упита после краткога ћутања.

— Па ето, пекљаримо... Никако не иде добро, — рече чича и жалосно погледа у празан дућан. — Први људи пропадоше! Нико нема рада. — Хеј, како је некада било! — узвикну он. — А је ли то твој син? — упита брзо Драгутина само да скрене разговор.

— Да, Стева. Правник!

— Стева! — узвикну. Гле, гле! па се поздрави с обојицом и уђе у дућан мрмљајући: — Добро, бога ми, добро. Расту деца.

Главна се улица пружала далеко. По калдрми рупе, блато. Око кућа коров. Куће се нагле, испуцале, рекао би човек, сад ће пасти. Само погдегде виде се нове, лепе куће...

— Како су осиротели људи! — говорио је Драгутин самом себи. — Гле и чича-Рајка! — узвикну и пође журно чича-Рајку.

Чича-Рајко седи на једној трonoжној столицници испред каније, савио главу да му сунце не удара у очи, наслонио руке на бео, дренов штап и дрема...

Драгутин се сети да је чича-Рајко побратим његову оцу и као да је видео свога оца, тако се обрадова.

— Добар дан, чича-Рајко, — рече и приђе му руци. Чича-Рајко се трже из дремања и пусти да му пољуби руку, која се тресла од изнемоглости. Диже полако главу и погледа несвесно, црвеним очима у Драгутина.

— Зар ме не познајеш? — упита Драгутин. — Ја сам Гаги! Чича-Митин.

— Гаги, Гаги! Ако... ако, — рече чича-Рајко и спусти опет главу доле. — Како је порас'о! Добро, добро...

— А куда ћемо ово, господине? — упита онај дечко што је носио ствари.

— Ето ту код чича-Мите! — рече Драгутин кренув се замишљено од чича-Рајка.

Стигоше до куће Драгутинова оца. Дугачка кућа, одавна окречена, тако да се сав креч већ скинуо. У сре-

дини куће зелена капија која се расклиматала, те с тога није никако ни затворена. Кад се уђе у капију, наиђе се на велики трем, са чије су обадве стране по две собе. Дечко уђе први и спусти ствари у трем.

— На два гроша, — рече му Драгутин и уђе брзо у собу која је била с леве стране.

У малој, бело окреченој соби, лежао му је отац. Са источне стране висе икона Св. Николе, а једно кандило горуца испод ње. Запара; неколико жена и људи седе и тихо разговарају. Драгутин уђе брзо и приђе журно очеву кревету и не поздравив се са женама и људима.

На дрвену, ниску кревету лежи поребарке Чича-Мита. Видела му се само глава и једна рука, остали део тела био је покривен. Лице сухо, јабучице испале, бледе; брци велики, седи, иду до ушију. Једно му је око било затворено, а друго врло мало отворено и црвено. Уста мало растројена, а из њих вири дебео, испуцап и сав поцрнео језик... Чује се тихо крклање, а она рука што је била на покривачу тресе се готово не приметно.

— Тале, тале! — узвикну Драгутин тихо и несвесно притврди цвикер на носу. — Тале, ја сам то!... твој Гаги! — говорио је дрхтавим гласом и миловао га руком по образима. — Зар ме не познајеш?! Твој Гаги је ту... ту је и Стева... Да видиш колики је већ!

Чича-Мита отвори мало више оно отворено око, као да је нешто разумео, али су се усне тресле и даље заједно с руком, па после полако опет му се око врати у првањњи положај.

Драгутин га помилова опет по образу и окрете се онима у соби: — Хладни, хладни!.. Па од кад овако не може? — упита их и пољуби очеву руку, а из очију ударише му сузе.

— Лепо је, брате, ишао у варош. Шалимо се ми с њим, све га питамо: Оћеш ли скоро, чича-Мито, Станики! Кад у понедељак он паде на сред улице!.. И шта ти је чича-Мито, и шта ти је?... Ништа не помиње. Није се од онда разабрао, — рече једна жена и устаде полако са столице.

— Баш преко пута моје куће и пао је, — рече гласно један чичица: — наједаред паде!... Здрав је био, али године су то, године...

Драгутин остави за час оца и рукова се са свина редом.

— А је ли ово твој син? — упита га једна остарија жена.

— Јесте, то је Стева... Јеси ли се поздравио? упита он сина.

— Већ момак за женидбу! — рече један чичица кад се поздрави са Стевом. — Расту деца... Знам кад је био оволики, — рече он и показа руком колики је од прилике био, — па ми дође у дућан. — „Дај ми цица-Јово за све пале сесел!“ — каже он мени, јес' Бога ми!... — и чича Јова се насмеја: — Толики је био...

Драгутин седе опет поред оца; гледао га у лице, миловао му чело, образе, — а чича-Мита је онако исто тресао руком и мрдао уснама.

Стева је чешће излазио из собе. Било му је до зла бога досадно...

Фењери су упаљени. Тихи ветрић лелуја лишће на багремљу, које је било дуж улице засађено. Лишће шуми а из даљине допире монотони крекет жаба... У соби је

Ј. Гринхут

На умору

било све тихо... људи су говорили шапућући, а кандило је једва осветљавало собу...

Око осам сахати пође Драгутин са сином у „Шарену кафану“.

— Какав је, јадник! — говорио је он успут сину. — Ништа од њега!..

Стеван сагао главу и лупка штанићем по калдрми. — Је си ли видео како му лепо стоје брци? — упита он оца при уласку у кафану.

Уђоше у собу за ручавање. У једном ћошку седео је један мантијаш, а до њега председник суда, мали, здепаст човек, главе плоснате, носа дебела, очију зелених, разрок. Из дебелих усана вире крупни, жути зуби; око црвена му поднадула лица била је ретка брада.

— Хеј Драгутине, — викну он чим Драгутин уђе са сином, — оди овамо... Од кад се не видесмо! — и он устаде тешко од стола и пође Драгутину кладећи се

и поклецујући. Био је мало „ухваћен“. — А што си дошао? — Упита га и рукова се с њим. — Хоћеш да се проведеш, — рече и насмеја се, а мале му очи дођоше још светлије... Запара је овде... запара, — рече он обрнув се келнеру и показа му на прозор да га отвори. — Ви се не познајете! Ово је отац-Мирон, а ово Драгутин Симоновић, председник општине...

Седоше за сто и ућуташе.

— Лепо је овде живети! — отпоче први председник а црвено лице развуче му се на осмех. — Питај оца-Мирона како је овде живети... — Келнер, келнер, дај још литар онога белог!.. Што човек да не проживи како треба! Човек треба да живи... Пијмо, — рече и натегну чашу и попи је сву на испаш. — Охо — хо... Ово је вино права мати божја!... Откуд је вино мати божја?... Вино је вино, — заврши он философски...

Драгутин поручи вечеру за себе и сина и рече колико тек да прекине ћутаће.

— Море, отац ми слаб! Ко зна хоће ли остати жив!...

— Отац ти слаб? Па стар је, брате, човек; мре му се... Данас он, сутра ми... хи, хи, хи!.. Можда се бојиш смрти? — и он искапи пуну чашу, па је брзо спусти и погледа испод стола намрштено. — Пјес, пјес! — викну он љутито и сав поцрвене од љутине. Цоравачка само одскочи. — Пјес, пјес! Избаците је, избаците је... Мачка се опет упути столу. Он устаде сав црвен, и једва крећући се пође мачки. Диже ногу да је гурне, али се поведе.

— Хоћеш ли, Стево, да спаваш? — упита Драгутин сина.

— Могу! — рече Стеван, па се опрости с оцем-Мироном и председником, и оде с оцем да спава...

Драгутин уведе сина у собу, па га остави, а он оде Чича-Митру.

Стева се свуче брзо и ускочи у кревет. Мала собарица, тршаве косе и вижљаста уђе у собу.

— Хоћете ли штогод, господине? — упита га и наже се над кревет мило се осмехнувши. Да ли сам донела воду?

— Јесте! — рече он и окрете се на другу страну. Кад она оде, би му криво што је није задржао.

Из кафане чу се свирка: „Лену Смиљу изведоше!..“ — Свирао је Мија Јагодинац. Уз свирку чуло се страшно и лумовско: — И! ју! ју! ју!...

Стеван је до неко доба слушао из кревета свирку и песму...

У неко доба учини му се да је свирка лаганија. Виде и Мију и његове свираче: на свима свадбене махрале. Собарица обучена као млада, а лепа као ретко која. Изводи је отац-Мирон. Кум је председник... Младожењу не види, али велики рузмариј на његовим грудма, весело очево лице и чича-Митар у свечаном руву као да му говореше: „Па то си ти!“... „Лену Смиљу изведоше!“...

Заспао је.

(СВРШИТЕ СЕ)

Из „Пролетњих елегича“

III.

ад те опет судба у наш крај доведе
Ти потражи гробље. Ту у једном крају,
Где миришу дафне и ружице бледе,
Наћ' ћеш хумку моју. И на ведром мају
Неће блистат слова са мраморног кама:
Један крстић сломљен биће спомен цео

Оном што га млада скрива гробна тама, —
Што је целог жића тебе љубит хтео.
Далеко од дома и рођене груде
Спокојно ће сиват под сплетом од траве
Сиромашак што је био среће хуле,
И кога су очи дубоке и плаве
Заносиле негда.

А ти, мило чедо,

Једног летњег дана сетиш ли се мене,
И туга замрачи твоје лице бледо,
Нек те спомен на ме гробу моме крене, —
И над хумком мирном коју сузу проли
За оним што мртав само тебе воли.

Зајечар, 1903.

Милутин Јовановић

Ваља

— Леонид Андрејев —

Ваља је седео и читао. Књига је била веома велика, у пола мања од самог Ваље, са необично црним и крупним врстама и са сликама на свакој страни. Да би могао видети горње врсте, Ваља је морао пружати главу скоро преко целог стола, клечати на столици и пуначким кратким кажипретом чувати свако слово, јер се врло лако губило међу другим сличним словима, па би требало пуно муке да се поново нађе. Захваљујући томе помагању, које издавачи још не задовољише, читање је одмицало прилично лагано, и не гледајући на несумњиву интересантност књиге. У њој се причало како је један веома снажан дечко, ког су звали Бова, хватао друге дечаке за ноге и за руке, а они се отимали. То је било страшно и смешно, за то се у тешком дисању Ваљину, којим је праћено његово путовање по књизи, провлачио израз пријатнога страха и очекивања да ће даље бити још занимљивије. Али Ваљи неочекивано прекидоше читање: уђе мати са још једном женом.

— Ево га! рече мати, којој очи беху црвене од суза, по свој прилици скорашњих, јер свој бели рубач вазда стезаше рукама.

— Ваљнице, мили! — узвикну гошћа и, ухвативши га за главу, поче љубити његово лице и очи, снажно припијајући уз њих своје танке, тврде усне. Није га мазила као његова мама: мамини пољупци беху меки, као да се тоне, а ова жена као да га је хтела исисати. Ваља је био незадовољан, што му прекидоше занимљиво читање, а није му била никако у вољи ни ова непозната жена, висока, са коштуњавим претима на којима не беше ни једног прстена. Од ње је још ударао и некакав непријатан мирис: мемла и трулеж, док се од маме увек осећала свежина разних мириса. Најзад, ова жена пусти Ваљу и, док је он брисао своје уснице, гутала га је оним дубоким погледом којим се, рекли бисте, човек фотографије. Његов кратки носић, али већ са предзнацима тзв. орловског носа, његове густе, не дечје обрве над црним очима и сав његов изглед оштре збиље као да је на неког прisetише, те се заплака. Није ни плакала као мати: лице јој се укочило, и само су сузе брзо текле једна за другом — није једна још ни потекла с очију а већ је друга навирала. А кад изненада, као што је и почела, престаде плакати, упита малишу:

— Ваља, познајеш ли ме?

— Да.

— Ја сам ти долазила и пре. Двапут сам ти долазила. Сећаш ли се?

Мога да је долазила, можда је баш и двапут долазила, — али откуд ће Ваља то знати? А зар и није

свеједно: да ли је долазила та непозната или није долазила? Она му својим питањима само прекида читање.

— Ја сам твоја мама, Ваља! — рече жена.

Врањски споменик
изгинулим борцима за ослобођење

Ваља изненађено потражи погледом своју маму, али ње већ не беше у соби.

— Зар има две маме? упита он. Ти лудо говориш!

Жена се насмеја, али се овај осмех не допаде Ваљи; видело се да њој није ни мало до смеха и да је тако урадила само да би га обманула. Неко време обоје ћуташе.

— Зар већ знаш да читаш? Па ти си прави философ!

Ваља је ћутао.

— А шта то читаш?

— О Бови Краљевићу, — одговори Ваља озбиљно, достојанствено и са очигледним поштовањем према великој књизи.

— Ах, то је, мора бити, врло занимљиво! Причај ми, молим те! — осмехнувши се потражи жена.

И опет нешто неприродно и лажно зазвекта у том гласу, који је силом хтео да буде мек и округлао као мамин глас, али остаде рапав и оштар. Ова лажност онајкала се и у покретима жениним: помаче се на столицу, па чак и врат испружи, као да се спрема за дуго и пажљиво слушање; а кад Ваља без икакве воље отпоче причање, она се сва прикупи и потамне као тајни фењер кад му изненада затворе заклопац. Ваља је у том осетио увреду и према себи и према Бови, али хотећи да остане учтив, исприча свршетак надрвоје натроје, па додаде:

— Готово.

— Збогом, голубе мој, драги мој! рече ова туђа жена и опет се уни усницама у Ваљино лице. — Опет ћу ти скоро доћи! Волиш ли да ти дођем?

— Да, дођи, молим — учтиво замоли Ваља, па, да би само што пре отишла, додаде: врло ћу волети!

Гошћа отиђе, али тек што Ваља могаде наћи реч на којој је стао, — уђе мати, погледа га, па и сама поче плакати. Што је она жена плакала, може се још и разумети: јамачно жали што је онако непријатна и досадна, — али зашто мати плаче?

— Не знаш, — замишљено поче Ваља: како ми је досадна та жена! Каже, да је она моја мама. Зар може дете да има две маме?

— Не, чедо, не може! Али она истину каже: она је твоја мама.

— А ти?

— Ја сам твоја тета.

Ово је било неочекивано откриће, али је Ваља био према њему сасвим равнодушан: тета, па добро: тета — зар то није свеједно? За њега реч није имала оно значење које има за одрасле. Али мама то није разумела, па му поче објашњавати, откуда то да му је она била мама а сад постала тета. Давно, давно, док је Ваља још био мали, малацан...

— Колико мали? Оволико? Ваља подиже руку за четврт аршина више стола.

— Не, мањи.

— Као цица-маца? радосно се зачуди Ваља. Уста му полуотворена а обрве у вис подигнуте. Лично је на бело маче што му га недавно поклониле, а које беше тако мало да је са све четири шапице могло стати у тањир.

— Да.

Ваља се радосно насмеја, али се брзо трже и поврати свој обични оштри изглед и примети, као човек који се сећа грехова своје младости:

— Ала сам био смешан!

И тако дакле, кад је био мали-малецан и смешан, као маче, донела га је ова жена и, као свако маче, поклонила заувек. А сад, кад је одрастао и постао паметан, хоће да га узме.

— Хоћеш ли да идеш с њом? упита пређашња мама и порумене од радости, кад јој Ваља одговори одлучно и сурово:

— Не. Она ми се не допада! — и опет се окрете својој књизи.

Ваља је мислио да је цео догађај већ исцрпен, али се преварио. Она чудна жена, са лицем без израза од живота (као да су из њега сву крв испили), која дође незнано откуда и која без трага оде, узнемирила је сву кућу и испунила је потмулим страхом. Тета-мама често је плакала и распитивала Ваљу: хоће ли је оставити; теча-тата вазда је мрмљао и гладио своју ћелу, од чега су се беле власи око ње подизале и кострешиле, а кад мама не би била у соби, такође је питао Ваљу: хоће ли отићи оној жени? Једном с вечери, кад је Ваља већ лежао у постељи, али још био будан, теча и тета разговараху се о њему и о оној жени. Теча је говорио љутитим басом, од кога су неприметно дрхтали кристали на лустеру и светлуцали час плавим час руменим сјајем.

— Ти, Настасија Филиповна, говориш глупости! Ми немамо права да јој дете дамо, немамо њега ради. Још се не зна од чега и како живи та жена од овог времена када је напусти онај... но, до ђавола, ти већ знаш о ком говорим. Нека ми главу секу, ако дете не пронађе код ње.

— Она га воли, Гришо.

— А зар га ми не волимо? Како то говориш, Настасија Филиповна? Изгледа као да би ти сама хтела да се раставиш од детета.

— Не греши душе, Гришо!

— Но, но, ето већ се наљутила. Размисли о том питању хладно, не буди пргава. Ма каква кукавица, вртирепићка, нарађа дечице па их другом подметне. А после изволите: дајте ми дете, љубавник ме је напустио па ми је сада досадно. Немам новаца за концерте и позоришта, дајте ми бар играчку. Не, не, госпођо, још ћемо ми разговарати о том.

— Ти си, Гришо, неправедан према њој. Ти знаш да је она болесна, сама...

— Тако ми Бога, Настасија Филиповна, ти би и свеца извела из стрпљења. Зар дете заборављаш? Теби је свеједно, да ли ће од њега бити поштен човек или пропалица? А ја дајем да ми главу секу, ако од њега не постане пропалица, рђа, лонов и ... пропалица!

— Гришо!

— Преклињем те Христом Богом: не љути ме! И откуда у тебе та ђаволска особина да се испречаваш? „Она је са-а-ма!“ а зар ми нисмо сами? Ти си жена без срца, Настасија Филиповна, и мене је сам ђаво натуткао да се тобом оженим! Требало је да ти целат буде муж!

Жена без срца заплака се и муж је замоли за опроштај, објаснивши да само праве будале могу обраћати пажњу на речи таквога магарца као што је он. Она се мало примири и упита:

— А шта каже Талонски?

Григорије Аристарховић поново плану:

— По чему ти то мислиш да је он паметан човек? Вели, све ће бити онако како суд реши... Бога ми, мудра глава! Као да ми нисмо знали да ће све бити онако како суд реши... А шта би друго и знао: полајао, полајао — па онда хајд у страну. Кад бих се нешто ја слушао...

Ту Настасија Филиповна затвори врата од трапезарије, те Ваља не дослуша крај разговора. Али је још дуго

редови као да су бивали све чешћи и мањи. У соби је било необично тихо, и само што зашумте листови кад се преврћу и што се покаткад чује дубоки кашаљ течин и удари куглица на рачуналки. Лампа са плавим прекривачем бацала је јасну светлост по шареном кадивеном покривачу на столу, али углови високе собе беху пуни тихог, тајанственог мрака. У њима беше велико цвеће са чудним листовима и корењем, што је изашло из земље и личило на љуту гужву змија; за дивно чудо, као да се у њему дониста мицало нешто велико, тамно... Ваља је читао. Испред његових раширених очију промицаху неки и страшни и леи и тужни ликови, који изазиваху и љубав и жаљење, али страх више од свега. Ваља је жалио бедну русаљку која је онако воледа лепога Краљевића, да

П. ЈОВАНОВИЋ

АРБАНАСКА ИГРАЦИЦА

лежао отворених очију и старао се да разуме: каква је то жена што хоће да га узме и упропасти.

Сутра дан, већ од рана јутра, чекао је тетино питање: Хоће ли мами? Али га тета не упита о том. Није га ни теча питао. Место тога, обоје су тако посматрали Ваљу, као да је болан преболан и као да му нема лека. Мазили су га и доносили му велике књиге са обојеним сликама. Она жена није више долазила, али је Ваљи изгледала као да се шуња око врата, па чим он пређе праг — ухватиће га и однети у неку црну, страшну даљину где је пуно, пуно злих чудовишта, којима ватра избија из уста. Увече, када би Григорије Аристарховић радио у свом кабинету, а Настасија Филиповна везла што или бацала пасијанс, — Ваља је читао своје књиге у којима

је њега ради жртвовала и сестре и дубоки, тихи океан; а Краљевић није ни слутно о тој љубави, јер је русаљка била нема, те се ожени веселом принцесом; а на дан свечаности, кад је на броду свирала музика а прозори његови били осветљени, баци се русаљчица у мрачне вале да умре. Јадна, мила русаљка, онако мирна, сетна и скромна! Али више од свега јављаху се Ваљи зли, ужасни, чудовишни људи. По тамној ноћи лете некуд својим бодљикавим крилима, а ваздух звижди више њихових глава; очи им горе као румено угљевље. А тамо даље окружују их друга, иста таква чудовишта, те се догађа нешто тајанствено и страшно. Смех, оштар као нож; дуги, жалбени вапаји; вијугаво летење, као слепих мишева; чудно, дивљачко играње при црвеном сјају од бакала, што своје

извијене огњене језике умотавају првеним облацима дима; људска крв и мртве беле главе са црним брадама... Све то беху појаве неке загонетне и безумно зле силе која жели да човека сможди, све то беху гневни и тајанствени привиди. Било их је пуно у ваздуху, те се сакривају у цвећу, шапућу о нечем и пружају коштаном претима на Ваљу; посматрају га из врата мрачне собе, кикоћу се и чекају кад ће лећи, да се нечујно ускомешају више његове главе; гледају га кроз мрачне прозоре из врта и тужно плачу заједно са ветром.

И све то зло и то страшно узимало је на себе лик оне жене што је долазила по Ваљу. Много је људи долазило у кућу Григорија Аристарховића и одлазило, па се Ваља не сећа њихових лица, али ово лице дубоко се урезало у његову сећању. Било је дугачко, мршаво, жуто као у мртваца, осмехивало се лукавим, претворним смехом, од ког су се извлачиле две дубоке боре поред усана. Чим та жена узме Ваљу, — Ваља ће умрети!

— Знаш, рече једном Ваља својој тети, подижући се од књиге: знаш, — понови он својом обичном разложношћу и погледом што га не скида с очију оног с ким говори: ја ћу те опет звати мама а не тета. То је лудо што ти кажеш да је та жена — мама. Ти си мама а она није.

— Откуд? сијну Настасија Филиповна као девојка кад је похвале. Али заједно с радошћу осећао се у њезину гласу и страх за Ваљу. Постао је тако чудан, страшив; бојао се да сам спава као пређе; ноћу је бунцао и плакао.

— Тако. Ја то не знам да испричам. Боље питај тату. И он је тата а не теча! — одлучно одговори малиша.

— Не, Ваљце, то је истина: она је твоја мама.

Ваља се размисли на одговори тоном Григорија Аристарховића:

— Чудим се, откуд у тебе та ђаволска особина да се испречаваш!

Настасија Филиповна удари у смех, али, кад леже снавати, дуго је разговарала са мужем који је бобоњао као турски бубањ, псовао брбљивце и кукавице, а после, заједно са женом, отишао да види како Ваља спава. Дуго су и ћутећи посматрали лице заспалог малише. Пламен од свеће трептао је у уздрхтаој руци Григорија Аристарховића, те је давао фантастичан, мртвачки израз детињем лицу, белом као онај подглавник на ком се одмарало. Изгледало је као да их из оних дубоких, тамних дупља под обрвама посматрају црне очи, праве и оштре, као да траже одговора и прете несрећом и незнатим злом, а усне се криве у чудан, ироничан осмех. Баш као да се на ову детињу главу спустио озрцај оних злих и тајанствених, чудовишних привида који се беху нечујно ускомешали око ње.

— Ваља! — преплашено шану Настасија Филиповна.

Малиша дубоко уздахну, али се не покрете, као да беше окован сном смрти.

— Ваља! Ваља! — придружи се гласу Настасије Филиповне и уздрхтали глас мужа.

Ваља отвори очи, осенчене густим трепавицама, затрепта од светлости и скочи на колена, блед и преплашен. Његове голе, мршаве ручице саставише се, као драгоцене огрлица, око левог и пуног врата Настасије Филиповне; завлачећи главу у њезине груди, жмурећи што је јаче могао, као да се плашио да ће му се, и преко његове воље, саме очи отворити, — шаптао је:

— Бојим се, мама, бојим се! Не иди!

То је била рђава ноћ. Када је Ваља заспао, ухвати Григорија Аристарховића асметичан напад. Тешко је дишао, а гојазне, беле груди дрхтаво су се подизале и спуштале под леденим компресима. Тек се пред зору смирио, те измучена Настасија Филиповна заспа с мишљу да јој муж неће преживети растајак са дететом.

После породичног савета, на ком је било решено да Ваља чита што мање а да се чешће састаје са другом децом, почеше му доводити малише и девојчице. Али Ваља већ од првог састанка омрзну ову глупу децу, немирну, букачку и неучтиву. Ломљаху му цвеће, цпаху књиге, скакаху по столицама и дераху се као мајмунчићи кад их пусте из кавеза; а он, озбиљан и замишљен, гледао их је са непријатним чуђењем, одлазио Настасији Филиповној и говорио:

— Како су досадни! Ја ћу код тебе да седим.

Увече је поново читао, а када је Григорије Аристарховић, љутећи се на те глупости што не даду деци да се приберу, љубазно покушавао да му узме књигу, — Ваља је ћутећи, али одлучно, одбијао и привлачио је к себи. Импровизовани педагог збуњено је одступао и срдито пребацивао жени:

— И то се зове васпитање! Не, Настасија Филиповна, ја видим, теби више личи да се с мачићима носиш него ли да децу васпитаваш. Распустила си га, да му не могу ни књигу узети из руку. Не вреди ни говорити, како си красна васпитачица!

Једном изјутра, док је Ваља с Настасијом Филиповном доручковао, упаде у трпезарију Григорије Аристарховић. Шешир му пао на затиљак, лице ознојено; још с врата повика радосно:

— Одбио! Суд је одбио!

Бриљанти у ушима Настасије Филиповне засијаше, а ножић звекну о тањир.

— Је ли истина? — упита га загушено.

Григорије Аристарховић уозбиљи лице, да би се видело како, доиста, истину говори, али брзо заборави своју намеру, те му се све лице покри мрежицом веселих борица. Затим се поново присети, да му не достаје озбиљности са којом се саопштавају тако крупне новости, те се намршти, примаче к столу столицу, метну на њу шешир, али видећи да на њу не може сести, уздеде другу столицу. Седнувши, озбиљно погледа Настасију Филиповну, затим Ваљу, подмигну Ваљи на жену, и тек после овог званичног увода отпоче:

— Ја сам увек говорио да је Талонски наметан човек, који се не да за нос вући. Не, Настасија Филиповна, нећеш га вући, боље је да га на миру оставиш.

— Дакле, истина је?

— Ти увек сумњаш. Решено је: одбити Акимову од тражења. Дивота, братац! окрете се он Ваљи и додаде званичним тоном, ударајући гласом на у: И осудити је на плаћање судских трошкова.

— Неће ме узети она жена?

— Ако јој не треба, братац! Их, заборавих: донео сам ти књига!

Григорије Аристарховић отрча у предсобље, али га задржа узвик Настасије Филиповне. Ваљи у несвестици клону побледела глава на наслон од столице. —

Наступило срећно доба. Као да је оздравио тежки болесник који је био негде у овом дому, те сви почеше дисати лакше и слободније. Ваља прекиде своје везе са привидима, и када му долазише мајмунчићи, он је од свих највише измишљао. Али и у најфантастичније игре он је уносио своју обичну озбиљност и разложност, и када би играли Индијанаца, није могао а да се скоро до нагости не свуче и не измаже бојама од главе до пете. Григорије Аристарховић, позван у игру, одазвао се и суделовао у њој према силама својим. У улози медведа показао је само посредну подобност, али је зато имао велики и потпуно заслужени успех у улози индијскога слона. А када је Ваља, ђутљив и строг, као син богиње Кале седео на очевим плећима и ударао га маљихем у црвенкасту ћелу, — доиста је лично на каквог источног кнежевића који деспотски царује и над људима и над животињама.

Талонски је покушавао нагласити Григорију Аристарховићу о вишем суду, који се може не сложити са пресудом првостепеног суда, али овај није могао разумети: како могу три судије да се не сложе са оним што су решиле исте такве три судије, а закони су исти и код једних и код других. А кад је адвокат почео наваљивати, поче се Григорије Аристарховић љутити и наводити самог Талонског као несумњиви доказ.

— Ви ћете дакле и вишем суду? Онда не разумем, за што само трошити речи. Настасија Филиповна, уразумеј га бар ти.

Талонски се осмехивао, а Настасија Филиповна благо му пребациваше за његове неоправдане сумње. Покаткад су говорили и о оној жени, која треба да плати судске трошкове, и сваког јој пута додаваху епитет „јадна“. Од времена кад је изгубила право да узме Ваљу, изгубила је у његовим очима ореол тајанственог страха, који се као магла свијаше око ње и нагрђиваше црте мртвог јој лица, — те Ваља поче мислити о њој као и о другим људима. Често је слушао како се говори: да је она несрећна, али није могао разумети — за што? Тако то бледо лице, из ког су испили сву крв, постаде обичније, природније, ближе. „Јадна жена“, како је називаху, поче га занимати, па, сећајући се других јадних жена, о којима

је читао, појави му се осећај жаљења и стидљиве нежности. Изгледало му је да она, без икакве сумње, станује у некој мрачној соби, где стрепи и плаче, само плаче као што је и онда плакала. Узалуд јој је онда онако рђаво причао о Бови Краљевићу.

...Показало се да се три судије не морају сложити с оним што су решила друга тројица: виши суд поништио

Т. Иреланд

СЛАТКА САМОТА

је решење првостепеног суда и дете је било досуђено матери по крви. Сенат је одбио касацијону жалбу...

Кад она жена дође да узме Ваљу, Григорија Аристарховића не беше дома; био је код Талонског и тако је лежао у његовој соби за спавање да се из белог мора

постељног рубља видела само његова црвенкаста ћела. Настасија Филиповна не изиде из своје собе, јер је из ње собарица извела Ваљу већ обученог за пут. На њему беше крзнен огртачић и високе калаче, због којих је тешко покретао ноге. Испод овчје шубарице гледало је бледо лице правим и озбиљним погледом. Под мишком му беше књига у којој се причало о јадној русалки.

Висока, коштана жена привлачила је његово лице својом сукненом, позајмљеном огртачу и једнаше у плачу.

— Како си израстао, Ваљце. Не могу да те познам, — покуша да се нашали; али Ваља ћутећи исправи нахерену шубарицу и, преко свог обичаја, не погледа у очи оној која ће му од сада бити мати, већ је погледа у уста. Била су велика, али са лепим ситним зубима; две боре бежу где и пре, кад их је оно видео, само нешто дубље.

— Ти се не љутиш на мене? упита мати, али јој Ваља, не одговарајући на питање, рече:

— Хајдемо!

— Ваљце! чу се тужни узвик из собе Настасије Филиповне. Она се појави на прагу с очима поднадулим од плача, полете према детету, паде на колена и обамре, спутивши главу на његово раме, — само што бриљанти у њеним ушима дрхтаху и преливаху се.

— Хајдемо, Ваља! — сурово рече висока жена хватајући га за руку. — Нама нема места међу људима који су твоју матер стављали и на такве пробе... такве пробе!

У њезину сухом гласу звучала је мржња и дође јој да ногом удари ову жену што клечи.

— Ах, бездушници! Да отму једино дете! изговори озлојеђеним шапатом и трже Ваљу за руку: Хајд'мо! Не буди као твој отац који ме је напустио!

— Чу-вај-те га! — изјеца Настасија Филиповна.

Најмљене сонице лако удараху по саонику и нечујно носило Ваљу из мирног дома са његовим чудним цвећем, тајанственим светом кажа, безбрижним и као море дубоким и тамним прозором, у чија стакла нежно удараху гране са дрвџа. Дом се убрзо изгуби у маси других домова што личаху једни на друге као слова, и заувек се изгуби из Ваљиних очију. Чинило му се, да плове по реци, чије су обале две светле врете сјајних фењера, тако блиских једних другима као ђинђуве на врвци, али кад се примакеше ближе, ђинђуве се растурише, те између њих се појавише мрачне празнине, које се далеко тамо иза леђа опет спајаху у густу ћердан. И Ваљи се учини као да вазда стоје на једном месту, а све му се учини као кажа: и он и висока жена, која га коштуњавом руком привлачи к себи, и све око њега.

Прозебе му рука којом је држао књигу, али не хтеде замолити матер да му је узме.

У собичку, где доведоше Ваљу, било је прљаво и топло. У углу, према великој постељи, стајала је постељница са засторима, у каквој Ваља већ одавно није спавао.

— Озебао си!.. Причекај, сад ћемо пити чај. Где само, како су му црвене руке! — Ето, сад си код маме. Волиш ли? — питала је мати са сталним изразом изнуђеног, непријатног осмеха бедног човека ког су целог века батинама гонили да се смеје.

Ваља, бојећи се своје искрености, одговори неодлучно:

— Не!

— Не? А ја сам ти и играчака купила. Ено их на прозору, види.

Ваља приђе прозору и стаде разгледати играчке. То су били жалосни ковичци од хартије, са правим, дебелим ногама, нијерот са црвеном капом и носатим, глупо осмехнутим лицем, и танки, оловни војници, са по једном подигнутом ногом. Ваља већ одавно није био жељан играчака а није их ни волео, али то из пажње не хтеде показати матери.

— Да, лепе играчке.

Али она онази поглед, што га је Ваља бацно на прозор, и рече смећећи се исто онако непријатно и извештачено:

— Нисам, душо, знала да их не волиш. Ја сам их већ одавно купила.

Ваља је ћутао, не знајући шта да одговори.

— Ја сам сама, Ваљце, сама у свему свету, па никог немам да се посаветујем. Мислила сам, да ће ти се допасти.

Ваља је ћутао. У један мах развуче се лице женино, а сузе брзо, брзо потекоше једна за другом, и, као да изгуби земљу под собом, сруши се на постељу, која тужна зацврча под теретом њезина тела. Испод сукње указа се нога у широкој обући са избледелим федерима и дугим потегама. Стежући једном руком груди а другом држећи се за слепоочнице, гледала је ова жена некуд кроза зид својим бледим, усахлим очима, и шаптала:

— Не допадају се!.. Не допадају се!..

Ваља одлучно приђе постељи, положи своју румену ручицу на велику, коштану главу материну и рече пун оне озбиљне разборитости, којом се одликовао сваки говор овог детета:

— Не плачи, мама! Ја ћу те пуно волети! Ја не волим играчке, али ћу те пуно волети! Ако хочеш, читаћу ти причу о јадној русалки!

С руског превео Р.

П а м ђ е њ е

Природина књига дивна,
Пуна миља, пуна чара,
Преда мном се свако вече
Сама шири и отвара.

И ја из ње читам небо,
Месец, звезде, мир жељени;
Читам тајни живот онај
У безмерној насељени.

И тако се све до зоре
Са чудесном књигом бавим;
А кад живот из сна прене —
Ја све опет заборавим!

Сокољанин

Леонид Андрејев

— књижевна слика —

I.

Роман и уметничка приповетка у руској књижевности воде свој прави почетак од Гогоља, који у трећем и четвртом деценијуму прошлога века положи темељ згодном спојеном натурализму и идеализму рускога романа. Водећи своје порекло из француске литературе, руска се лепа књижевност пером Гогољевим и његове плодне школе кристалише и добија чисто руски тип, при свем том што не заборавља на универзалне елементе, с помоћу којих руска књига добија право грађанства и онде одакле до сада позајмљиваше угледе. Школе француског романа увек се одликују једна од друге; ако је идеалистичког правца, заборавља на натурализам или реализам, и обратно. За то примером нека послуже Жорж Санд и Зола, који је знао само за свој грозни поглед анализе, који је гледао само грубу реалност, уверен да је на тај начин испривена задаћа уметничке књижевности, која у његову кабинету тако опширно и без устезања уме да стварност разложи на ситне комадиће, да је аналише и проучи, па да је такву пружи читаоцу.

Код Руса све до сада није тако било. Девиза „l'art pour l'art“, при свој њеној законитости, није потпуно примљена, или боље рећи: попуњена је. Јер руски натуралист опет не престаје бити идеалистом, као ни овај натуралист и реалистом. На пољу руске лепе књижевности нема идеализма који пружа руку мистицизму, као у Француској, нити натурализма који се грли с грубошћу и оставља читаоца да блуди по гробљу разбијених нада, да с ужасом гледа на драму живота, немајући ни пене за коју би се могао ухватити. Докле, на пример, тако ради Зола, водећи нас, по крчмама и ужасним избама, цртајући свугде лом, дотле Достојевски — и ако истински претеча највећег скептика Ниче-а — излазећи из мрачних лабирината сибирских тамница, опет узвикује: ако заиста нема другог живота, него овакав какав нам се чини, са идеалима разбијеним на комаде и у прашину, опет ваља баш на тим рушевинама створити живот!

Песимизам Бајрона и Хајне-а, скептицизам последњих дана, Шекспирово „бити или не бити“, мучења Фауста, све је то нашло добар темељ и у Русији. Свака болка на души мисаоног човека Германије и Француске, Енгелеске и у опште Запада, како то овде крсте, с намањом је интензијом и овде одјекивала. Али поред свега тога што су Толстој и Достојевски при свом пословању долазили на оне исте страшне распутице на које и Ниче, ипак их скептицизам не ишчепа у своје ледене шапе, него се увек сећаху, при свој објективној работи и полету мисли, да су дужни бити „учитељи, пре свега, руске земље“. Улазећи у најзаплетенија питања и мрачне кутове душе човекове, решавајући природу света и човека, гледајући на страшну стварност, ипак не нађоше да животу нема смисла. После оне пустоши, завештане прошлим веком, поред свега тога што у данашње доба многи мислиоци веле да је најбоље и најпаметније не одрицати и не тврдити, човеку на души опет остаје нека ружичаста нада, неки пламичак дубоко сакривен, који час очас прозбори тихим и slabим гласом, да није све црно као што се мисли и да прогрес и култура спремају пут лепшој будућности...

Ето у чему је велика заслуга руског романа и пред Русијом и пред Европом. Тиме треба оправдати онај леп пријем на западу руске књиге, оно моћно: „назад ка

Канту“, популарност Толстоја и Достојевског, особито у Германији, и застој Золина рада, који у последње време удари у жице Толстојеве и изгуби компас, може бити баш зато, што при свем свом генију не трљање ни идеализам ни Толстоја.

До душе, у последње време руско декаденство мало је узбуркало и пореметило овај правац, смејући се Толстоју и одричући сваки идеализам Достојевског, коме приписује све оно што Ниче рече. Декадентски писци и декадентска критика збили су многе са овога пута, што уосталом породила реакцију, те се у данашње доба примећују олако крајњи идеалисти и негативисти, па и реалисти à la Ги-де-Мопасан, који је, узгред буди речено, овде добро примљен.

Али и ако је све то дало много варијација у правцима, са разним нијансама у погледу на свет и уметништво, ипак се смело може тврдити, да се, од Гогоља па до последњих представника лене књиге, ипак осећа једна иста струја спојеног натурализма са идеализмом, која чак веје кроз живце и оних што у руском музику и скитници без куће и кућништа хоће да виде Ниче-ова надчовека и који тако заносе „страдањем“. „Философијом трагедије“ и поделом на „аристократе“ и „парије“, по Ничеовској системи. Француз де Вогве није се огрешио што је Максима Горког назвао обнављачем Гогоља, на шта би се и Ниче сагласио да узме пример за своју теорију „понављања“ и „враћања.“ Треба споменути да је довољно интересантан и факт што су ове Гогољеве школе ипак довољно оригиналне, и ако међу собом везане том унутарњом узницом.

Дакле да сведемо: кулминациону тачку Гогољеве школе заузима њен верни поборник Толстој, „гордост и учитељ руској земљи“, највећи уметнички геније, какав је досле могао бити у Русији. После њега долази ред на даровитог Антона Чехова, његова љубимца, с једне, и Игњата Потапенка с друге стране. Оба су оригинални и имају тако рећи своје школе са масом подражавалаца и следбеника. Оба чине период за себе и као неку прелазну тачку од старијих к новијим. Глава је најновијег правца у развићу литературе писац „босјака“, Максим Горки, веома популаран књижевник и књижевни јунак наших дана.

Занета разложно Руси веле да је Петроград престоница њихова цара, али да је престоница Русије, њене мисли, културе и књижевности — „матушка белокамена Москва.“ Од увек, а особито данас, Москва је центар духовног живота руског народа. Као да је у њој мисао најбоље ухватила корена, а све музе као да се овде најрадије баве. Овде и књига и позориште боље напредују него у Петрограду. Ето у овом центру свио је своје гнездо (и ако овде стално не живи) Горки са својим друговима по послу и може се рећи ученицима. Он је заузео прво место; одмах до њега седе још врло млади, но даровити и популарни писци у овом реду: *Леонид Андрејев*, *Бунин*, *Келесев*, *Чуриков* и чувени оперски певач *Шалапин*, толико омиљен Москвитина да се сад у Москви често пута чује ова узречица: „Москва има само три знаменитости; то су „цар-пушка“ (топ), „цар-колокол“ (звон) и „цар-бас“ (Шалапин).“

II.

За оцену умних послова једнога човека увек је приметно проучити његов живот да би се видело како се дар развијао и кристализовао, руковођен личним генијем и

приликама, које су утицале благотворно или негативно. И ако је овај млади руски књижевник, ова нова знаменитост у књижевном храму, јако одскочио на руском хоризонту, опет, баш тога ради што је млад, данас још нема његове биографије, а подаци о његову досадањем животу врло су сиромашни, и ако се, при свем том, о њему интересује сва образована Русија. Тога ради, мислим да ће добро бити, ако наведем његову аутобиографију, која је изашла ове године у „Журналу для всех“, тим пре што је врло кратка.

„Родио сам се 1871. год. у Орлу и онде се учио у гимназији. Учио сам се врло рђаво, тако да сам у седмом разреду носио име последњег ученика, а за владање никад не имадох више од *четири*, па чак по каткад и три. Најпријатније проведено време у гимназији, којег се и сад са задовољством сећам — то су одмори између лекција, такозване „промене“, и они, уосталом, ретки случаји, кад су ме „изгнали“ из разреда. По пустим и дугачким ходницима звонка тишина, која се ремети усамљеним звуком корака; с обе стране ходника позатварана врата, а иза њих пуно учионице; луч сунчани — слободни луч, који се прокрао и пробио кроз неку рушницу и који се игра с подигнутом прашином за време одмора, још несталоженом, — све је то тако тајанствено, интересантно и пуно особитога сакривеног смисла. Још док сам се учио у гимназији, умре ми отац, земљомер, те сам се због тога у универзитету мучио. На првом курсу у Петрограду чак сам гладовао — уосталом не толико од невоље колико од младости и неумешности да употребим сувишак свога костима. И сад ме стид обузима кад помислим, како сам могао два дана баш ништа не јести код својих: двоје или троје панталона, два капута, летњег и зимњег и т. д. Курс сам свршио у Московском универзитету. Овде сам материјално био боље: помагали су ме другови и „комитет“; али с друге стране сећам се с великим задовољством Петроградског универзитета: на њему је силнија диференција академске омладине, те усред оштро одељених група, може човек брже наћи zgodну околину за себе. 1894. год. у јануару пуцао сам на себе. Овај незгодан пуцањ имао је за последицу моје црквено покајање (што ми је управа одредила), и болест срца, неопасну по љутиту и досадну. За то време једаред сам или два пробао писати не врло срећно, но зато се с великим задовољством и утехом одавах живопису који волим још из детињства: сликао сам по наруџбини портрете за 3 или 5 рубаља комад. Усавршивши се у послу, почео добијати по 10 и 12 рубаља. 1897. год. добио сам из универзитета диплому и уписао се у адвокате, али у самом почетку сиђем с путање: предложише ми давати судске пресуде и новости у новине „Куријер“ који беше тек почео излазити. Праксе не могах наћи, јер немадох времена: имао сам само једно грађанско дело, које проиграх на свима инстанцијама, и неколико кривичних бесплатних одбрана.

1898. написах, на предлог секретара „Куријера“ И. Д. Новикова, прву своју ускршњу приповетку, после чега се сасвим одадох књижевним пословима, прилично разнолико: једно време писах судске новости, фељетоне и приповетке под свакојаким псевдонимима. Сад се занимам само белетристиком и тек каткад пишем омање друштвене чланке. Силно ми је у књижевном погледу помогао својим увек озбиљним саветима и показивањима Максим Горки.“

Најглавније, што избија на површину ове фактима не врло богате биографије то је — што је Андрејев, као и

његов учитељ Горки, у повећој дози окусио грчине живота и на себи огледао све социјалне негативе, који данас царују у руском интелегентном пролетаријату. На самом је извору видео како је тешко овом слоју друштвеном, кад мора да обија туђе прагове за насуну кору хлеба и да на такав начин извојује себи место и оштанак. Он је добро видео бедност и зависност на себи самом.

Као и сваки интелегентни пролетаријар, остављен самому себи, да зарађује хлеб пискарајући свугде и свашта, и Леонид Андрејев огледа своје силе на многим пољима књиге и живота, па се тек најзад, захваљујући случају, одаје белетристици, где ускоро избија на глас. Као што се из аутобиографије види: Андрејев није рано почео писати, јер сав његов рад на приповетци има само 3—4 године прошлости.

Он је први пут ушао у прави колосек приповедача тек 1898. год., али у његовој аутобиографији стоји оваква примедба: „Тад сам написао приповетку о гладном студенту. Ја сам при писању плакао, а у редакцији се смејаху кад ми рукопис вратише.“*) Ово вам даје право мислити да је Андрејев почињао још раније, по сасвим се на приповетку одао тек онда, кад га је, тако рећи, пронашао М. Горки, као што је Чехов видео Максимов дар и соколино га на истрајност. Овим можемо објаснити дружбу и искрени пијетет који Андрејев гаји према Горком.

Брзим успехом и популарношћу у руској књижевности, Андрејеву може претходити само Максим Горки. Но феномен генија Максимова не иде у ред осталих, какве смо обично налазили у историји књижевности: Горког је брзо популарисао његов живот, његова борба с намањем, новина сижета и њихово обрађивање. Напротив, живот Андрејева нема никаквих изузетака од норме, те на тај начин у њему нема ничега што би будило радозналост околине и рекламовало писца. Без сваке сензације, његова је књижевна репутација имала друге, сасвим унутрашње узроке, све до најновијег доба. Симпатије према писцу расле су под утицајем његових књижевних производа: само њима умео је писац очарати читалачки свет, који никад и нигде не престаје тежити к новини и свежини. Ако оставимо на миру старе корифеје, међу којима и Чехова, морамо констатовати да је данас у Русији, после Горког, најпопуларнији књижевник Леонид Андрејев који је за тако кратко време стекао масу обожавалаца, оштрих критичара и пето издање своје прве књиге.

Ове је године критика необично напала Андрејева. Сви педантни чувари морала и чистоте, једнодушно су га окривили за грубост његових сижета, и што његове приповетке не уче човека ничему. Такве су његове неке из последњих, мрачне и грубе, где се третира личност која не може да се ослободи експлоатација живота и друштва.

Највећу је сензацију учинило писмо грофице Толстој, која бранећи Максима, говорећи о идеалима свога мужа и других књижевника, о сижетима „Рата и мира“, „Ане Каренине“ и др. нападе на Леонида за његове приповетке, које могу човека научити само грубости и мрачном животинском инстинкту.

И збиља, може бити да по мало за то имају право, али не сасвим, јер је Леонид још млад и нише, може бити, још под утицајем тешкога живота. После, као што се види, Андрејеву је прирасла за срце теорија индивидуалности и слободе савести, што покатакд уме згодно да провуче кроз своје приповетке. Леонид се још сређује: његова литерарна физиономија још није у пуном колориту, али нам јасно говори да садржи *праву и несумњиву оригиналност*, и црте, које су до сада избиле на видик, дају наду да ће то бити огроман таленат и доиста необичан књижевник. То гарантује његова дружба с Горким, па леп и симпатичан одзив најстаријег и најкомпетент-

Чаршија у Пријеполу

нијег руског критичара, философа Н. К. Михайловскога, који му је први извојевао име књижевника, а највише његове досадашње приповетке.

Млади књижевник је човек мушке лепоте, одева се врло просто као и Горки — носи руску „рубашку“ (кошуљу) и блузу, увек без реденгота и крагнова.

Засебно је штампао само један свезак (свега десет приповедака), који је изашао 1901. године, а поред тога још неколико приповедака разбацаних по разним руским журналима.

Леонид Андрејев, као што видимо из његове аутобиографије, развијао се у средини *интелегентнога пролетаријата*, чији му је живот добро познат; он се зато и бави животом и психологијом таквог средње-образованог човека руског, почињући од гимназиста или студента и завршујући интелегентом, који је по вољи судбе руског социјалног уређења или оног немирног принципа у човеку (који је био увек подстрекач: или да човек пропадне или да се прослави,) — сипао с пута, проио се и пропао. Из ове сфере узима он типове и боје за своје приповетке,

*) Написана у време кад је у Петрограду гладовао.

при чему живот и његове разне позитивне и негативне стране играју и ломе се у призми његове мисли, која на хартију баца меланхолично-мистичку рефлексију, довољно верну слику стварности. И сунчани се зраци такође кроз ову призму слома, премда је за њих отвор — само ореће понека руница, кроз коју сунце идеала, осветли мрачне ходнике живота. Узимајући овакве мотиве, Андрејев гледа на живот самосталним очима, с разних страна, и даје слике пуне своје индивидуалности, што и чини оригиналност. Разбацане појаве живота, чију везу не може сваки да уочи, Леонид посматра, сједињава, проучава и даје им објашњење, често пута само до половине, може бити нарочито да би учинио бољи ефекат. Због тога су неке из његових слика само на пола јасне, а друга половина премазана или покривена велом тајанствености. У том случају он згодно уме да испод тога покривала извуче понеки мали део слике, који читаоцу помаже да сам набаца верне боје на мрачну половину.

Поред свега тога, слике су Андрејева јасне и округле; бледоћа одсуствује како у садржини тако и у облику. Језик му је слабији од језика Горкога, речник сиротињи и по каквој бледи, али му је стил књижевни, везан и слadak. Реч је у Максима Горкога громовита, звучна, природна и најоригиналнија. У Андрејева је стил уметнички, научан, онакав какав треба да буде у образована књижевника. Као и Горки, Андрејев најлепше описује душевну потмулу тугу, грмљавину, мрачне стимулације душевне и све ужасе који су у души и у животу. Ту је он мајстор и срећан имитатор Горкога.

III.

Ја у почетку рекох неколико речи о руском и француском роману и упоредих француски натурализам са руским натур-идеализмом, са Гогољем на челу, у намери да боље доведем генетичку везу између творца овога правца и његова најмлађег представника Андрејева. Нико није тако мрачним бојама сликао Русију као Гогољ, но срце ни једног од руских књижевника није тако благородно куцало за „свјатую Русь“ као његово. Све је то чинио у име високих идеала, у име лепше будућности рускога народа, те се мени чини да је веома важно и за Гогоља и за руску литературу, кад је нађен у песелу из II тома „Мртвих душа“ долић исписане хартије са последњом речју „урад...“, што је огањ поштедео, т. ј. „урадио све оно, што идеали наше домовине захтевају.“ Књижевна физиономија Л. Андрејева такође има такав колорит.

У простим животним фабулама својих приповедака, он се јавља као прогресивни песимист; његове приповетке представљају књигу о животу и смрти, због чега и носе мрачан, песимистички, невесео карактер. Посматрајући и описујући стихијни ток живота, грубу стварност, Андрејев се стара да речју ухвати истински смисао живота, његову цену и бесцење у овом бескрајном шаренилу појава; стара се да преда хартији и читаоцу боје живота и смрти, које се чак и не предају, но које може само тренутно појмити и ухватити бујна душа песникова. Али овај карактерни песимизам аутора, који боји живот несвесним и тамним бојама, опет не баца човека у очајање и бездну ненадања: — напротив, буди у човеку жаљење према жртвама жестоког и несвесног процеса бића у природи, побуђује жељ за идеалима и наду на лепшу будућност. Ма какав да је човек, опет је њему мио; Андрејев му верује и соколи га на борбу за срећнији живот него што је овај.

Песник је себи одредио, да ово основно питање живота реши, психолошки посматрајући људе у стварности, па нам даје, напослетку, овакав резултат: „У слепој и равнодушној сили, која нас рађа и убија, узалудно је тражити разума и правде. Но човек је дужан да у онај тајанствени обруч, који спаја живот и смрт, унесе разум и правду. Нека то сваки чини по својим силама“. Ето ово је основна његова философија, основни мотив за његове приповетке — чекић, који све до сада непрестано бије по свој клавијатури његових мисли и осећања.

Удубљујући се у ширину и дубину живота, изучавајући његов смисао, Андрејев најрадије и најлепше предаје душевна стања и стимуле својих јунака, што их ови преживљују у разним моментима овога вртлога. Психологија је његово поље, и ту се он веома приближује Достојевском.

Овај наш закључак наћи ће, надамо се, оправдања и ширег објашњења у потанком проучавању његових приповедака, чему сад приступамо.

Ради лакшега прегледа приповетке Андрејева разделићемо у три врсте: а) приповетке из дечјег живота, најраније и најслабије по спољној обради; б) алегоричке приповетке, по обради такође слабе но с дубоком садржином и в) последње — животне, тако да их назовемо, којих је највише, уметнички најбоље обрађених, са психолошким и философским колоритом.

Прва врста обухвата три приповетке: „Пећка на летњиковцу“, „Ваља“ и „Анђелак“. Све су то приповетке слабије по форми; нису бог зна како насликане, чак можемо рећи да су те слицице слабе и неверне, али се у њима већ обелодањује будући симболист и психолог, који ће нам изнети нових и оригиналних потреса душевних. У овој врсти избија на видик песимизам и жељ за лепшом будућношћу. Радње су постављене у врло црне оквире, али се ови мали јунаци опет старају да победе неправедни живот и теже лепшем и узвишенијем. Узмемо Пећку на летњиковцу: његов је и живот и свршетак страхан. Пећка је прави мученик — из бербернице је побегао к матери на летњиковац, да само неколико тренутака проведе како је сивала његова малена душа у берберници, па се опет враћа на старо место, у атмосферу разврата и гада, где се мучи и пропада; слика доиста страшна: овај се малишан враћа у берберницу да сасвим пропадне. Али у души читаочевој опет остаје неко тихо надање, да Пећка неће насти, јер је оставио аманет матери да му сачува удицу. И ако се малишан не врати у загрљај природи, и ако остане у развратној околини, опет му остаје успомена на срећу, кад је овде био, а то ће га баш сачувати да не пропадне.

Такав исти утисак даје и „Ваља“. И овде се малишан мучи као Пећка у берберници. Ви после читања жалите детка, омрзнете друштвене погодбе и живот, који апсорбује силе личности да их зар затрпају у благо.

Али још страшнију ствар, страшнију и од саме смрти, даје нам Андрејев у „Анђелку“. Поред свих недостатака ове слицице, писац опет уметничком кичицом црта неуमितност и оштрину живота, који немилостиво човеку не да да окуси његове сласти, па и ако их окуси, то мора да му у грлу застане, као јабука Адаму у рају. Није страшно кад је живот немилостив онима који се не боре, али његов несавесан и жесток деспотизам леди крв, кад својом страшном руком сруши човека, баш кад овај доплива до обале и ухвати се руком за њу. У овој слици фаустовски се мучи малишан јунак који хоће да живи, који осећа у себи право да расте и цвета. Ето у овом

случају избија на видик грозна сила судбине. У овој малој трагедији, писац нам слика оца, једнога од многих типова које је Достојевски назвао „бивши људи“, човека који је већ преживео, изгубио се, те ни зашта више не вреди, но који се још мучи као и његов син Саша, тринаесто-годишњи дечак, који је тек учинио први корак у живот и срушен његовим ужасима, постао једновременно и жестоко и мек. Сашу су истерали из гимназије због рђава владања; његов отац, некадашњи учитељ и статистичар, разбијен животом, лежи болестан, као мумија; мајка Теоктиста Петровна пијана је и груба жентурина. У кући је просто пакао. Отац лежи и мисли о жестокости и неправди живота, мајка само виче, а Сашка каткад „хоће да престане радити ово што се зове животом“, и зато што је свуд мрачно и каљаво, он постаје груб и дрзак. Дакле, они су на ивици пронасти. Но погледајмо дубље у њихове душе. Рђава и мрачна бина живота не даје им ничега светлог, али они опет инстинктивно и готово не-

мртви.“ Отац и син журно разгледају играчку. Старац у „анђелку“ као кроз маглу види драж своје љубави Софије, коју је он за навек изгубио, и као светао пламичак са вечитом тамом — упоређује онај светли предео у коме живи његова Софија и овај мрачни у који га увуче Теоктиста; а мисли дечкове магловито се носе и говоре му, да је грозна садашњост ишчезла: „и вечно жалосни и тужни отац, и груба мати, и црни мрак увреда, жестокости, унижења и злобне чаме.“ Они су већ у пристаништу мира. Легли су да спавају: „тихи покој запечатио је измучено лице преживела човека и смели детињи израз, које је тек почело живети.“ Ну, међу тим, обешен на пећи анђелац почне од топлоте да се топи и напослетку, надувши на вреле плоче, претвори се у груду мекога воска...

После овога ужасног чина трагедије, кад јамачно „луча светлости опет одлази из ада“, писац спушта завесу и ништа не говори о том разочарању, које је обу-

СРПСКА ОСНОВНА ШКОЛА У ПРИЈЕПОЛУ

свесно сањају о нечем вишем и благородном, што ће се појавити као утеха која ће искупити њихова мучења. То што тако благородно прожима њихове душе, напослетку се појављује као муња у играчки од воска — анђелку. То је, тако рећи, достигнуће идеала, само симболично. — Отац је Сашин некад био учитељ у кући неких Свјечникових. Онде се догодио роман између њега и домаћичине сестре Софије. Ну грех не испаде с њом, него са кћерју његове газдарице, — Теоктистом Петровном, због чега се мораде њоме и оженити. Она га сасвим свали у блато, те овај јадник, разбијен у комаде, покаткад предаваше се слатким успоменама на прошлост, на истинску љубав. Но Саша је био на забави у ових Свјечникових и отуда донео лепу играчку — анђелка, баш оно што је служило као символ тога „чега не беше на слици његова живота, и без чега беше свуд уокруг пусто, као да су сви људи

зело душе оца и сина после сна. Читалац сам може појмити њихове муке и грчину, која настаје кад идеал одлети, а човек се опет згузва у лед и мрак. Али је опет јасно, поред свега тога што је овакав моменат тежи од смрти, да овакво осењавање идеала, који се овде јавља у конкрету анђелка, препорођава и облагорођава човека, мири га са стваришћу и даје му наде, да се опет овако штогод може десити. Па и ако се не понови, ако живот опет почне да тлачи и прља блатом, човек је срећан, кад и у овакој трагедији може дајбуди за тренут бар погледати идеалу у очи. А без идеала се не може, душа га хоће, па чак и душа Ничеова „надчовека“, који у свему види трагедију, изузимајући случај, кад овај надчовек сам к њој тежи и љутит је савија по својој вољи. Тога ради се ова слика Андрејева јавља у научном идеалистичком руву.

(СЕРГИЈЕ СР)

Зашто певам

Питањ: зашто певам кад ме туга мори,
Увек сузе лијем, а песма се чује?
Што не кукам кад ми срце јаде снује,
Што не запомажем кад се душа бори

Да у огњу бола у пеп'о не згори?
Зашто се не тужим, утехе не тражим,
Зашто не покушам рану да ублажим,
Место плача зашто песма ми се ори...?

Пријатељу мили, не чуди се више:
Сва надања силна, што некада бише,
Безнадежна, сада, поломљена стоје...

И та песма чудна, којом суза блиста,
Што из срца бруји, искрена и чиста,
То је *Свјати Божје* празне наде моје.

Ст. К. Павловић

Лазарица или Ђој на Косову^{*)}

ПЕСМА ДРУГА

Бранковић се жени ћерком цара Лазара; његов долазак у Крушевац.

Књигу пише Бранковићу Вуче
Из Призрена града бијелога,
Па је шаље ка Крушевцу равну,
А на руке славном цар-Лазару,
У књизи га 'вако поздрављаше:
„Господине, славни царе Лазо!
„Чуо јесам где говоре људи,
„Да имадеш зелену градину,
„У градини цвећа за кићење,
„Понајвише румене ружице;
„У тебе је ружа мирисава,
„А ја младо момче за кићење,
„Поклони ми питому ружицу,
„Милу шћерцу лијепу Марицу,
„Да се њоме китим и поносим.“
Оде књига ка Крушевцу равну.

Књига цару на колени паде;
Књигу гледа, па се осмехује,
Мила му је књига шаровита,
Мио му је Бранковићу Вуче.
Поред њега царица Милица
Смирно седи, а тихо беседи:
„Господару, славни цар-Лазаре!
„Откуд теби добра књига дође,
„Те се на њу, царе, осмехујеш?“
Вели њојзи славни цар-Лазаре:
„Госпо моја, царице Милице!
„Књига дође из Призрена града
„Од витеза Бранковића Вука,
„Вуче тражи за себе девојку,
„Проси нашу милу ћерцу Мару, —
„Хоћемо ли Мару поклонити?
„Бранковић је рода господскога,
„Господар је земље и градова,
„Вазда ј' био моме срцу мио,
„Ја бих њему Мару поклоних,
„Нек имадем мила зета свога,
„Мила зета од боја јунака,
„Ако мени до невоље дође,
„Нека ми се у невољи нађе.“

Кад то зачу царица Милица,
Сузе рони, Лазару говори:
„Царе Лазо, мио господару!
„Мару просе краљеви и бани,
„И просе је на гласу јунаци,
„Све по избор' бољи од бољега,
„А ти нађе Бранковића Вука,
„Да му своју милу ћерцу дадеш!
„Прођ' се, царе, Бранковића Вука,
„Ту ти нема добра пријатеља.
„Код толиких славних војевода,
„Над свима си њега подигао,
„Остави му славни Призрен царски
„И остави богато Косово,
„Да кнезује и да господује;
„Данас Призрен и Косово равно,
„А сутра ће штети и Крушевац,
„Пожелеће царску круну златну.
„Но чули ме, славни господару!
„Ако хоћеш мене послушати,
„Немој њему Мару поклонити,
„С њим се немој, Лазо, ородити,
„Јер Вук није од твоје прилике.“

Кад Милицу Лазо саслушао,
На ино се њему не могаше,
Лепу своју послушао љубу,
Па је ситну књигу наклетио,
Опреми је Бранковићу Вуку:
„Чу ли мене, Бранковићу Вуче!
„Ти не проси царице девојке,
„Нит' се мори, ни купи сватова,
„Ниси Вуче од моје прилике,
„Ни од моје, ни од девојачке.“

Књига стиже Бранковићу Вуку.
А кад Вуче књигу проучио,
Нимало му мила не бијаше,
Ону гледа, другу ситну пише,
Па је шаље славну цар-Лазару:
„Господару, славни цар-Лазаре!
„Не чудим се што ми кћери не даш;
„Већ се чудим што ми, царе, збориш,

^{*)} Доцнија у народној епикеја тога имена од Ср. Ј. Стојковића.

„Да ја нисам од твоје прилике!
 „Добро знадеш да су Бранковићи
 „Господскога рода и колена,
 „Да у њима царске крви има;
 „Ја ти нисам незнана војвода,
 „Већ господар од Призрена града,
 „Од Дренице и од Метохије,
 „И Косова поља широкога.
 „Но чу ли ме, славни царе Лазо!
 „Баш да сам ти и незнан војвода,
 „Ваљало би да ми кћер поклониш:
 „Кад сам скоро теби долазио,
 „Мара ми је обележје дала:
 „Босиока и златну мараму,
 „И веру ми тврду заложила,
 „Како мене преварити неће.
 „Ако ли ми томе не верујеш,
 „Ти упитај своју милу ћерку,
 „Она ће ти право казивати.
 „Не нађеш ли да зборим истину,
 „Када сиђем у Крушевац равни,
 „Баци мене на дно у тамницу,
 „Чини са мном што је теби драго.“

90

100

Кад је Лазо књигу прихватио
 И видео што му књига каже,
 Од земље је на ноге скочио,
 Пак пошета из своје одаје,
 Право оде Марици девојци;
 А кад му је руку пољубила,
 Вели њојзи славни цар Лазаре:
 „Кћери моја, кићена Марице!
 „Почуј баба што ће беседити:
 „Просиоци твоји додијаше,
 „Просећи те сваке недељице;
 „Што те просе краљеви и бани
 „И још многи на гласу јунаци,
 „Том се, кћери, не бих зачудио,
 „Ал' ево ми ситна књига дође
 „Од онога Бранковића Вука,
 „Тебе Вуче проси за љубовцу,
 „Па још 'вако у књизи говори:
 „Мара ми је обележје дала,
 „Босиока и златну мараму,
 „И веру ми тврду заложила,
 „Како мене преварити неће.“
 „Но чу ли ме, моја кћери мила!
 „Ти имадеш доста просилаца,
 „Узми, кћери, кога теби драго.“

110

120

130

Кад то чула лијепа девојка,
 Овако је бабу говорила:
 „О мој бабо, славни цар-Лазаре!
 „Стид је мене у те погледати,
 „А камо ли о том говорити,
 „Ал' ти морам право казивати:
 „Што год има младих просилаца,
 „Онаквога нема ниједнога,
 „Кд сокола Бранковића Вука;
 „Ја сам њему веру заложила,
 „И нећу га вером преварити:
 „Ил' ћу њега, ил' нећу никога!“

Ал' то чула госпођа Милица,
 Намах госпа кћери прискочила,
 Па овако њојзи беседила:
 „Кћери моја, Марице девојко!
 „Шта то збориш? да од Бога нађеш!
 „Ти си мајци вазда мила била,
 „Ти ћеш своју послушати мајку:
 „Код толиких красних просилаца,
 „Што ће теби Бранковићу Вуче?
 „Што ће теби несретно колено?
 „Није Вуче од твоје прилике,
 „Боље ће те мајка удомити,
 „Ил' за краља, ил' за каквог бана,
 „Ил' за кога на гласу јунака.“

150

Ал' говори лијепа девојка:
 „Мајко моја, царице Милице!
 „Хвала теби на мајчину млеку,
 „Ти си мене лепо миловала,
 „Ал' те, мајко, послушат' не могу,
 „Јер сам Вучу веру заложила:
 „Ја ћу поћи за Бранковић-Вука,
 „Ил' за њега или ни за кога.“

160

Кад то зачу царица Милица,
 Сузе проли, а кћери говори:
 „Кћери моја, да од Бога нађеш!
 „Ја сам ноћас ружан сан уснила,
 „Видела сам срећу и несрећу:
 „Где ти звезда на челу зас'јала,
 „Засијала, брзо потамнела,
 „Где те, кћери, вода понијела,
 „И у вртлог брзо однијела, —
 „Те се бојим, добро проћи нећеш.
 „Ако своју не послушаш мајку,
 „Чини онда што је теби драго,
 „Ја те више ни жалити нећу.“

170

Но да видиш славна цар-Лазара!
 Шарену је књигу накитио,
 Па је шаље Бранковићу Вучу,
 У књизи га 'вако поздрављаше:

180

С. РОКСАНДИЋ, АКАД. ВАЈАР

„Мио зете, Бранковићу Вуче!
 „Купи свате, хајде по девојку,
 „Купи свата колико ти драго,
 „Хајде к мени, кад је теби драго.“

140

Кад је Вуче књигу проучио,
 Књигу гледа, па се осмехује,
 Мила му је царска књига златна,
 Још милија Марица девојка;
 Па он скочи на ноге лагане,
 Слуге зове, хитро наређује,
 Да опреме дворе и подруме,
 Да приправе вина и ракије
 И господске сваке ђаконије;
 Па он стаде писат' књиге беле
 И купити кићене сватове:
 Кума куми Зећанина Балшу,
 Старог свата Краљевића Марка,
 Два девера два Дејановића,
 Костадина и бана Драгаша,
 А војводу Рељу Крилатицу;
 Сваком Вуче поручује лепо:

190

200

Да поведе по избор' сватове,
Да се свати што лепше оките,
Није шала — царска је девојка!

Совет чини славни цар-Лазаре,
Совет чини и веселе гради
У леп данак, у свету недељу,
Он састави српске поглаваре,
Све јунаке и господичиће;
За готову сонру заседоше,
Поседаше један до другога,
А све млађи ниже старијега.
Потекоше слуге и слушкиње,
Неко двори, неко госте служи;
Цара двори Обилић Милошу,
Красан јунак на овоме свету,
Верна слуга цара честитога;
Послужише многе ђаконије,
Изнесоше из подрума вино,
Рујно вино и ракију љуту,
Замешену и зашећерену.

А када се пива напојише,
О свачему славно беседише,
Понајвише о добру јунаштву;
Сви хвалише Бошка Југовића,
А највише младога јунака,
Сив-сокола Обилић-Милоша,
Кога ј', кажу, вила породила
И вилинским млеком задојила,
Те је Милош срца змајевита.

Проговара славни цар-Лазаре:
«О војводе, браћо моја драга!
«Да вам кажем што сам вас зазвао,
«Да вам кажем, да вам се похвалим:
«У мене је велико весеље,
«Гозбу градим, милу ћерку дајем:
«Ја сам, браћо, Мару поклоним,
«Поклонио Бранковићу Вуку,
«Девојка је срећу изабрала;
«Сад нам ваља свадбу учинити
«И сватове китне дочекати.»

Кад то чуше сва српска господа,
Неко цару честита весеље,
Неко хвали зета поносита,
Други ћуте, ништа не беседе,
Нимало им мило не бијаше,
Што ће с' Лазар ородити с Вуком,
Па погледа један на другога,
Тешко им је цара световати,
Тешко њему хатар покварити.

Ал' не ћути Бошко Југовићу,
Већ овако цару беседио:
«Господару, славни цар-Лазаре!
«Зазор ми је тебе световати,
«А грехота не рећи истину,
«Не замери што ћу говорити:
«Што ти Вуку милу ћерку дајеш
«Ту си, царе, грдно иштетио,
«Ту ти кћери среће бит' не може;
«А што би је Вуку поклоним?
«Ил' за благо, или за јунаштво?
«Или зарад рода господскога?
«Или, царе, од страха каквога?
«Ако ти је до богаства било,
«Могао си и већег наћи;
«Ако ти је стало до јунаштва,
«Има у нас и бољих јунака,
«Који ће ти бранит' царевину;
«Ако ти је до рода господског,
«У нас доста царских коленића,
«С којима се Вук мерит' не може;
«Бранковић је ћуди наопаке,
«Слава му је памет помрачила,
«А охолост душу отровала,
«Биће тешко с њиме живовати,
«Већ ти кидај, док је за времена.»

То је Лази врло мучно било,
Ал' му друге бити не могаше,
Већ овако Бошку говораше:
«О мој шуро, Бошко Југовићу!
«Чудим ти се, мој соколе сиви,
«Мудра глава што говори лудо!
«Ти ми кудиш Бранковића Вука,
«И кудиш му рода племенита,
«А Бранковић витез од старина,
«Господскога рода и колена,
«Бранковић је мудар и јуначан,
«Он је мени тврда узданица,
«Он је ваза моје десно крило,
«Како досад, тако и од сада, —
«Ту те, Бошко, послушат' не могу.»

Кад то зачу Бошко Југовићу,
Срдит Бошко, па се намрдио,
Од земљице на ноге скочио,
Гледну оком Обилић-Милоша,
За њим Милош хитро поскочио,
Изиђоше пред бијеле дворе;
Њима слуге коње доведоше,
Појахаше, коње погонише,
Отараше низ поље широко,
Да не буду у цареву двору,
Кад наиђу Вукови сватови.

Мало време, за дуго не било,
Ал' ево ти Бранковића Вука,
Води Вуче хиљаду сватова,
Доводи их царевоме двору;
Сватови су лепо окићени
У богату руху и опреми,
Све коњици чили и убојни,
Све јунаци хитри и весели.

Дочека их славни цар Лазаре,
А слуге им коње прихватише,
Коње воде у топле подруме,
А сватове у бијеле дворе.
Сва господа свате дочекаше,
Са њима се лепо поздравише
И свима им место учинише;
Хитре слуге госте послужују
Свакојаким пивом и јестивом,
Како коме чаша долажаше,
Свуки чашу лепо напијаше,
Око себе браћи наздрављаше,
А понајпре славном цар-Лазару
И његову зету Бранковићу.

Гостише се три бијела дана.
Кад четврто јутро оснано,
Повикаше кићени чауши:
«Хазурала, кито и сватови!
«Кратки данци, а дуги конаци,
«Далеко је нама путовати
«Од Крушевца до Призрена града».

Тад изиђе славни цар Лазаре
И изнесе господске дарове,
Све сватове редом даривао,
Ког јаглуком, кога башчалуком,
Куму даде од злата кошуљу,
Старом свату од злата синију,
А војводи од злата јабуку,
Чаушима копча коштунице,
Денерима сабље окончане,
Још им даде невесту девојку.

Дигоше се кићени сватови,
Појездише здраво и весело
Испред бела двора Лазарина;
Лепо их је царе испратио
И са њиме остала господа,
Само нема Бошка ни Милоша,
Нит' изиђе царица Милица,
Брижна оста у својему двору,
Ронех' сузе низ бијело лице.
Оде Вуче, одведе девојку.

Није прошла ни година дана,
Вели Вуче својој верној љуби:
„Љубо моја, кићена Марице!
У твог баба, славна цар-Лазара,
„Кажу мени, има доста блага:
„У њега су седам кула блага,
„Четири су бијелога блага,
„А три куле жутијех дуката,
„Може л' нама једна допанути
„Од мираза твоје бабовине?“

360

А вели му лијепа Марица:
„Господару, Бранковићу Вуче!
„Истина је што говоре људи:
„У мог баба немерено блага,
„Све динари и дукати златни;
„Већ ако ћеш мене послушати,
„Ласно ће ти благо допанути:
„Да идемо мојој бабовини.
„Ја сам бабу вазда мила била,
„Пазео ме кано мезимицу,
„А китио кано голубицу;
„И тебе ће лепо дочекати,
„Беле ће ти дворе саградити,
„Даће теби блага и господства,
„Да благујеш и да господујеш,
„Догод бабо буде у животу.
„Код њега су многе поглавице,
„Што чувају хазну Лазареву.
„Код њега је Обилић-Милошу,
„Млади јунак ока соколова,
„Верна слуга цара честитога;
„Ал' се за то немој забринути:
„Када доћеш у Крушевац равни
„И заседнеш бабу уз колено,
„Моћи ћеш их све узет' под руку
„И добити кључе од ризнице.“

370

То је Вуче једва дочекао,
Па не часи часа ниједнога,
Већ нагони своју верну љубу,
Те је ситну књигу накитила,
Па је шаље милом бабу своје:
„О мој бабо, славни цар-Лазаре!
„Ево прође читава година,

390

„Откако си мене удомио,
„И добро си мене удомио:
„Бранковић је господско колено,
„Лепо ми је у његову двору,
„Свега доста, свега изобила,
„А пази ме ко своју зеницу.
„Ал' ме почуј, мој мили бабајко!
„Овде ј' лепо, код тебе још лепше,
„Тебе сам се много ужелела,
„Тебе, бабо, и твоје милоште.
„Још ме почуј, мој милосни бабо!
„Давно си ме веће удомио,
„Мираза ми ниси намирио;
„Не тражим ти земље ни градове,
„Нити тражим на гомиле блага,
„Свега тога у Вука имале;
„Али немам бабова ми двора,
„Ни у двору твога добра, бабо,
„Већ ми кулу покрај своје гради,
„Да ја теби у Крушевац дођем:
„Ту имале моје бабовине,
„Нека знадем да баба имадем“.

400

Кад је Лази књига допанула,
Књигу гледа, намах другу пише,
Па је шаље својој кћери милој:
„Кћери моја, кићена Марице!
„Хајде к мени, кад год ти је драго,
„Доведи ми мила зета мога,
„Мила зета, Бранковића Вука,
„Лепу ћу вам кулу саградити.
„Украј своје и лепшу од своје.
„Кад си била у оца девојка,
„Лепо те је бабо миловао,
„Ни данас те отурити неће;
„Кад ми дође Бранковићу Вуче,
„Код дванаест мојих војевода
„Седеће ми први уз колено,
„Даћу њему Крушевац под руку,
„Па вам онда лоше бити неће.
„Хај'те к мени, кад год вам је драго.“

410

420

430

То је Вуче једва дочекао,
Па не прође ни недеља дана,
Опремише што за пут ваљале
И одоше у Крушевац равни,
У Крушевац, у царску тазбину.

—❧ Листићи ❧—

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

А м а ј л и ј е

(из туђег нџа)

XXXI

К о се више пење
Него што би смео,
Много ниже пада
Него што би хтео.

XXXII.

„Капља камен дуби!“
Истина је стара:
И мушко се срце
Сузама отвара.

XXXIII.

Захтеваш ли оно што другом не прашташ,
Буди и сам спреман да много испашташ.

XXXIV

Ко не воли никог,
Није зло толико,
Као онај бедник
Ког не воли нико.

XXXV.

У срећи се позна
Непријатељ прави;
Кад несрећа дође —
Пријатељ се јави.

XXXVI

Ко жели да свога душманина позна,
Нек слабости своје за времена дозна.

XXXVII

Човек пати од уображења,
И ништа га у том не омета:
Сво што бива на маленој земљи,
Он назива „Историја *Саета*!“

XXXVIII

Нова идеја, препородилачка,
Кад у свет изађе,
Највише људј, исто ко и Сунце, —
У спавању пађе.

XXXIX

Све се мења овог света,
Једном мркне, другом свиће;
И „рђаво ново доба“
Кад остари — златно биће!

XL

Савет за сваког, савет и за тебе:
Чувај се ближњих ко од самог себе.

Превео О.

К а м е н

(с немачког)

Једном нађем један камен, белутак, који је изгледао као воштана луткина глава, што је бар неколико минута била на топлој пећи. Нос је био спљоштен, а такве бежу и зелене очи и подругљива уста. Стрпам камен у цеп, да га понесем синчићима (имах их тројицу: од четири, три и две године) који необично воле такве реткости. Случајно га метнем баш у подеран цеп, те камен испаде на земљу.

„Где, где! Куда?“

Упитао сам сасвим случајно, а подругљива уста каменова одговорише ми: „У земљину средсреду!“ Није ме ни мало изненадило што је камен проговорио, јер камен,

разуме се, не говори са будалама, као што не говори ни са јагличком, ни са буба-маром, ни са лушом, али са мном, по милости божјој, говори свака тварчица.

Био сам расположен за шалу. „Мислиш ли ти да је у средреди земљиној баш тако лепо?“ Ту га подигнем и осетим како својом тежином вуче баш средреди земљиној. Изгледало ми је да после мог питања није био баш сасвим начисто, да ли је онде збиља онако како он жели. Па ипак је и даље тежио земљи. Дабоме! Само је тисућа година прошло, како је неки глечер извалио онамо на висини читаву стену, од које се он издвојио и постао — камен. Сад је и он у овом свету некаква јединка! Сад и он има своју вољу! Уме и да говори! Какав је, можда ће још покушати да се врати на оно исто место са ког је и пошао. Слегнух раменима. Осетио сам да о овом белутку треба још размишљати. „Можеш, брајко, живети још читав милијон година, — твоја се жеља неће испунити, нећеш постићи циљ, јер ћеш увек наилазити на ма какве сметње!“

Каменова подругљива уста упиташе ме само: „А ко је постигао свој циљ? Ваљда ти?!...“

А.

„О — о!“

— Лудвик Јаколевски —

Коврчица на десном слепог оку задавала јој је много једа, те окваси језиком кажипрст и прилепи на чело јогунасту коврчицу. Још један поглед у огледало и осмех јој заигра на уснама. Али како је у лицу била бледа! Тако бледа није никад изгледала. Или можда?..

Зар јој Лукс није јуче рекао: „Ти си бела као снег“? А она га је зачуђено погледала, јер он није слутно зашто. Најзад је пристала да дође сутра у вече, к њему у стан, први пут после његова наваљивања већ од толико месеца. И тако је на бујне и топле молбе добила речцу „сутра“. Наравно, тада је морала бити бледа. Сад више нема повратка, нема заустављања, сад ће он тесати њену судбу како хоће...

Дошао је тај дан. Била је као у заносу. Ујутру је чула одлазак очев, своје две собе почистила је махинално, а слику своје умрле мајке тек што је погледала, али је узбуђена одгурну од себе као да је горео у рукама месингани оквир. Тада беше прошло пре подне и она оста сама са својом канарицом, која је данас без престанка певала, и са белом мачком која се није одмицала од пећи.

Покушај да доврши вез столног застирача од загацитог сомота био је узалудан. Зато узе своју књижицу да израчуна шта је заслужила за време ових зимних месеца. Седам марака, и две... и три... и четири и десет... књижица јој испаде из руку и она безизразно гледаше пред собом.

Увек иста мисао... данас... данас... данас...

Како ће он бити срећан! Жив, бујан... као сви студенти... Опет замишљеност... А она?... Шта ће му она рећи?... „Ја те волим!“

Сад се осврну око себе. Учинило јој се као да је чула некакав глас...

Чудновато. Зашто управо сад мораде помислити на своју пријатељицу Лизу Фелкер? Зар није и она ове речи увек и увек понављала, кадгод би је она, честита Еми, молила да прекине одношаје са оним лакомисленим шефом? „Ја га волим“... то је био једини и сталан Лизин одговор. А кад она, Еми, презриво смеже раменима, Лиза је погледа смећећи се: „Шта ти говориш! Јеси ли ти икада кога волела? Шта ти знаш? Ти се не мичеш из своје собе. Твој отац седи у Моабиту и заводи у списак лешеве што их вода избаци, а ти седиш лено код куће кад он ту није, а излазиш са њим кад је он код куће. Поштеди ме својим саветима!“

Расташе се уз љутњу и неовку. Каткад су се, до душе, и после виђале, али Еми би с висине гледала на „изгубљену“, из разлога што јој је ова једном приликом смећећи се исплазила језик. После тога се више нису ни виђале... Једну целу годину нису се виделе.

Зашто је непрестано мислила на пријатељицу? Где ли је сад?! А њен — драган? Необично силну одвратност осети у овом тренутку према тој речи.

У томе зашкрипаше напољу врата. Дошао је отац. Еми брзо упали лампу и истрча да прихвати бунду оцу, који беше човек малог раста, увек с убрзаним дахом. Затим ступише обоје лагано у собу.

Еми се чудила што је отац не освоји ни једном речи. Иначе су код њега киптела питања, и при сваком залогоју, још жвачући, мрмљао је он нејасне речи.

Он приђе столу, седе на своје место и гледаше дуго своју кћер која је преко од њега седела. Потпуно тишину прекидао је на махове његов дубок уздах: „О — о!“

Тако је дисао увек кад је био узбуђен. Затим порумене у лицу, као да га јака стезаше око врата.

„Тата, ја бих рада да изидем око осам часова“ изговори она тихо, и погледа стари часовник који баш избијаше седам и по.

„О — о!“ — одхукну опет мали човек.

„... обећала сам својој пријатељици.“

„О — о!“ беше једини одговор његов.

Сад је приметила како отац не скидаше очију с ње, и опет исто уздисање. — „Тата, шта ти је, ти си тако узбуђен!“ Језовит осећај стеже јој срце.

„Лиза... данас нађена. Имам протокол...“

Еми врисну. „Увек сам слутно, о! о!“, махаше главом мали човек с пуно сажаљења. На онда прекиде: „Зашто плачеш тако?“

... Када је часовник избио осам, ушита је он нежно: „Еми, зар ниси хтела њи?“

— „Не, тата, остаћу код куће...“ Она то рече, а сузе јој поново пођоше преко лица. —

„О — о!“ — махаше стари главом.

Првео с немачког М. С. Ј.

Прослава Св. Саве у Солуну.

Допустите ми, господине уреднице, да одмах овде констатујем озбиљно, како се у нашој јавности врло мало, готово ни мало, говори о нашем раду на народној мисли у овим крајевима, о нашим овдашњим школама, о успеху у њима, о огромном значају и збиља благотворном утицају њихову, etc.

То је и чудно и карактеристично и грехота... На, за Бога, сва та питања задиру дубоко — сем кесе — и у најтањи и најосетљивији живац нашега народног бића — у саму могућност опстанка нашега народног имена

у овим класичним српским покрајинама, као и у егзистенцију оних најелементарнијих услова под којима се ово робље сме и може називати Србима и људима... Наш народ има неоспорна права да му се одговори на сва та питања предоче верно и објективно, на инак...

Било како му драго, опет ћу Вас, господине уреднице, замолити за допуштење да Вашим поштованим читаоцима — макар и непоузданим потезима — бледим бојама — покушам изнети слику једне изредне ствари, светле боје и ретког утиска. А, на послетку, потребно је да Ваши читаоци у овој бледој и површној слици бар назру оно, што ће им заиста бити несумњив доказ да свака капља зноја, која са забринута чела слободне браће кане за неослобођену браћу — пада на одлично плодно земљиште и доноси многострук плод.

То земљиште је — срце овога народа; а један део тога плода из таква семена — никла са сред срца — јесте и прослава Св. Саве, коју је приредио наш народ из ових крајева, са својом децом — ученицима и ученицама овдашњих српских основних школа, српске гимназије и Више Девојачке Школе. Разуме се да је то урађено прегалаштвом наших професора, свештеника и учитеља.

Средините прославе био је Солунски метох српског Хиландара, српска гимназија и наша срца. —

*

Српски метох споменух нарочито, јер се у њему на први поглед може наћи несумњив доказ да у Македонији живи српски народ и да се верује вера православна. Треба бацити само један поглед на оне густе редове Српчића и Српкиња, ђака овданих школа, на истим погледом видети и оне чисте српске типове, побожне и озбиљне Србе и Српкиње, у старинском народном оделу, како редовно сваке недеље и празника долазе и скрушено моле Бога... Треба видети како се сав тај народ, као један човек, побожно и предано крсти, кад свештеник узвишеним гласом говори у „великом входу“:

„Благовјернаго и христољубиваго Государја и Краља нашего Петра Перваго, наследника Јего Георгија и вес краљевски дом да помјанет Господ Бог во царстви својем“...

Какав је то утисак!...

Па како се човек пријатно изненади, кад се са хора зачује право анђeosко појање, у потпуноме смислу. Ако верујете у сузе, вероваћете и то да ми је неколико пута засузило око...

Овде у овоме метоху увек, после службе, ревносне слуге божјег олтара говоре народу о старој слави и величини; бирањим и уверљивим речима утврђују у њему веру православно и уливају му наду на бољу будућност... Као рефрен овим речима редовно се чује са улице вика каква разуздана аскера и као навлаш удешена дрека безобразна Јеврејина, набављача...

Ту се свршио први део прославе — свечана литургија нашем највећем културном раднику и просветитељу.

Да сте имали срећу видети ону дугу поворку Срба, Српкиња, Српчића и Српкиња у свечану руху, како после службе, светла ока, корачају српској гимназији — набрекле би вам груди од поноса!... Напред у дугу низу децица мушка и женска из двеју српских основних школа; за њима, у најлепшем реду, ученице Више Девојачке Школе, скромне, озбиљне и лепе — праве Српкиње, одевене у једноставно одело симпатична утиска. После њих ђаци српске гимназије, у својим затворено-плавим униформама, набројих читаву стотину. За ђацима наставници у средини огромне масе народа.

Кад бих описивао овај величанствени приказ, који ми је натеривао срце да дрхће; кад бих хтео да фотографујем она зачуђена лица Солунских грађана свију народности; кад бих хтео да похватам све радознале погледе љубопитљивих туђинаца, којих је пун Солун; кад бих хтео да насликам слику за коју не постоје боје — у кратко, кад бих хтео да изразим срећу што је то све тако — не бих дао ни приближна израза својим осећајима, дивљењу и поносу... Зато нећу ни покушавати да то урадим.

*

У дивно украшеној сали гимназијске зграде изврши се свечано сечење колача. То је учинио наш одушевљени Србин и свештеник, г. прота Буквић, на чијим грудима приметних заслужени орден Св. Саве.

Присутни бежу: Наш конзул и конзули Италије и Румуније; реформатори које је послала руска и аустро-угарска влада: г. г. цивилни агенат Аустро-Угарске витез Милер фон Рогој, са својим помоћником Алфредом Рана-

портом и секретаром грофом Лујем Драшковићем; цивилни агенат Русије, г. Демерик беше послао свога помоћника г. Петрова; руски вице-конзул г. Разумовски; заступници валије Хилми-паше и митрополита Александра и мноштво најодличнијег грађанства оба пола.

Врло кратким, а врло језгровитим говором објасни заступник директора гимназије значај Св. Саве и његова благотворна делања.

Затим дође на ред „Хамидија“, царска химна, коју су певали ученици гимназије уз пратњу оркестра. Саслушана је стојећи, а завршена громогласним: Падишахм чок јаша-а-а!...

Одмах се видело да ће и оркестар и хор извести све тачке на потпуно задовољство и осветлати образ и себи и своје родитељу и — своје народу. Тако је и било. Комади су се низали све лепши за лепшим, извођени прецизно и са елеганцијом.

По лепоти мелодија и прецизности нарочито су се одликовали: „Руковет“ од Мокрањца, „Из српског луга“ и „Наше благо“ од Брожа, професора музике у Солунској гимназији; од туђих: „У ковачници“ од Ајленберга и „Мадригал“ од Симонетија. — Овај је Мадригал врло радо слушао покојни Шчербина, те је често плакао слушајући га. Изводио га је г. Брож у част помена погинулом јунаку и мученику. Свирање је било одиста уметничко и с највећим осећањем. Г. Брожа су пратили ученици.

Један од ученика дивно је рецитовао на француском песму Сили Придома — „L'agonie.“ То је изазвало жив покрет у публици. Госпођа талијанског конзула узвикну својој околини: „Та је ли могуће да овде — уче француски?! Ђ —!“

Гроф Лујо Драшковић изјави чистим српским језиком да је целокупним утиском просто очаран. Највеће задовољство изјавише и остала господа и госпође.

Пред оноликим српским народом, пред елитом Солунског становништва, пред оноликим туђинским представницима — доказаше ови млади и интелигентни Српчићи и Српкиње да су чеда племенитог и за културу створеног народа... Доказаше да нису „Savages des Balkans“, како нас називају зуради и необавештени туђинци!...

„Journal de Salonique“ донео је врло симпатичну оцену, нарочито истичући лепоту српских мелодија и спрему г. Брожа.

*

После подне била је права српска забава, без и једног туђинца. Тада смо тек могли пустити на вољу срцу и осећајима. Сала је опет била препуна, као и пре подне.

Од многобројних тачака истакнућу неколико најлепших.

Ова је срца освојила сцена из „Два Идола“, део целе драме, коју је по Атанацковићеву роману написао г. А. Јотић, професор Солунске гимназије.

У тој сцени се верно износи мученички живот нашега народа пред устанак 1848. и почетак покрета.

Ванредна сличност садашњих прилика у Македонији са радњом у тој сцени — изазвала је највеће узбуђење у публици. Особито завршни приказ, где се Срби, готови с места дати живот за ослобођење отаџбине, дижу и загрљени певају:

„Устај, устај, Србине!

Устај на оружје!“ —

Урнебесном и буриом одобравању — да се обично изразим — не беше краја. Деца заробљене Маћедоније представљала су са ретким осећањем... У очима наших госпођа, сестара и мајки блистале су истинске сузе... Та бисер зрица беху најлепша и најдостојнија награда и заузимљивом писцу и представљачима.

Па како згодно прође после тога она нежна песма Јакшићева: „На Мишару.“

Кад се диже завеса, указа се на постољу група девојчица и дечака. Сви беху из Маћедоније; ни једно није имало више од 10 година. То беху Ђурине птичице. Пред њима је стајао један повећи ђак, који је представљао Ђуру.

Тај ђак је имао тужан израз на лицу и гледао је сузним погледом у дечицу — баш као што и треба према песми. Наста тајан.

„Јесте ли ми род, сирочићи мали,
Или су и вас можда једи отровали?...“

И као какав тужан реверен, који пева хор анђелића, заталаса се из дечијих уста осећајно и мило, да су се срца грчила:

„Ми смо мале,
Али смо знале
Да нас неће нико штети,
Нико смети — тако вољети
Као ти — ђију-ћи!...“

Као круна целе свечаности био је тријалог између Босанца, Маћедонца и Шумадинца, уз пратњу хора и музике. Речи су од Шајиновића а музика од Брожа.

На трибини је био представљен српски народ, а она три брата у средини.

Хор отпева „Српску Молитву“, па онда Босанац поче тријалог.

Речима дубока смисла и ефекта, које су ишле правце у срце, казивао је овај заборављени роб своје боле без пребола:

„Где се некад Душанов оро
Над земљом мојом поносно вео
— Душман се шири сада!...“

Последњи крик му беше управљен мајци Србији:

„Збољену срцу лека ви дајте!
Смрвљеним грудма бол олакшајте!...“

Док је он говорио у очима народа око њега видело се најживље и неизвештачено саучешће; Маћедонац је тужно махао главом, а Шумадинац их из прикрајка гледао соколовим оком, и неким карактеристичним осмесима пропраћао њихове речи.

Кад Босанац сврши монолог, обори тужно главу и ућута. И народ је ћутао, само су јецале струне у гласовиру и срца у грудима...

У том Маћедонац приђе Босанцу, спусти му руку на раме и у дубоку уздаху узме говорити:

„Спутана у беда и вају
И Маћедонија цвили у ропству и уздицају...“

Али залуд нада...!!
Брат се не сећа брата!
Гледа га мирно како робује,
Крике за помоћ к'о да не чује...“

Са изразом појмљива бола, пратио је Босанац сваку његову реч, болно потврђујући главом.

И кад Маћедонац сврши, настаде пауза, испуњена музиком и јецањем, истинским јецањем...

И сад, као Бог Слободе, груну међу њих Шумадинац, и грмну гласом звучним као звоно кад објављује Ускрес:

„Није, браћо, малаксала храбра мишица Србинова!...
Јоште није пала нада остварења српских снова!...
Јоште љуби братац брата
— Само слоге, слоге није...!
Сложимо се, браћо драга,
Залечимо тешке јаде —
Покажимо да од Срба
Јоште Балкан дрхтат знаде!...“

Озарени надом, надоласе три брата у братски загрљај...

Ах! Када ли ће рубин-крв из срцаца слободне браће
линути кроз све отворе срчане за слободу Маћедоније!...

У Дојчинову Солуну,
јануара 1904.

Нотто.

Срећна мати (сликала Софија Конер). — Коментарисати слике оваквих сиката веома је незахвалан посао. Ако овакве слике саме собом ништа не кажу, никакав опис не може им подићи вредност. За то и остављамо гледаоцима, да сами од ње приме непосредне, једино правилне утиске. — Софија Конер данас је веома цењена уметница, а и нашим је читаоцима позната по слици „Из царства бајке“ (1. бр. „Нове Искре“ од 1901. г.). —

На умору! (гипс-рељеф Ј. Гринхута). — Доноси се у бр. 7. „Нове Искре“, за 1903. г., један снимак ре-

љефа *Прерано!*, од Бечкога вајара Јосифа Гринхута, ја сам том приликом поменуо: да се све његове творевине, које он по својој иницијативи ради, одликују неком сетом, неким ефектом који вас величином својом потреса: све су то, рекао сам онда, мотиви душевне природе који у гледаоцу буде неке особите осећаје, од којих срце уздрхне а душа затрепери.

Захваљујући пријатељскоме одзиву Ј. Гринхута, „Нова Искра“ доноси у овоме броју својим читаоцима опет један снимак једне дивне творевине вајарева, која је на Јуби-

леумској Сликарској Изложби у Вечу, 1898. г., добила т. з. Лихтенштајнову Награду.

И овде је смрт!... Како само туго и потмуло одјекује ова реч: смрт! Свему се кези, не осврће се ни на чије молбе и сузе — она иде својим путем и коси немилосрдно све што јој под руку падне....

Кратко је време, што му је живот радосту испуњавало — и према љуби и према чеду своје! Опака се болка завукла у груди његове, сломила му снагу, скрхала живот... Тужно и језиво ништи дах, што се кроз његова разорена плућа превлачи; кашаљ му груди раздира а глас се изгубио, изменио! Дани су одавно избројени — овде се још сати броје.

Очајан је поглед, пун страха, без икакве наде, што га је млада му љуба у његово бледо, намучено лице упрла; у ономе се изнуреном телу гаси живот, и још мало па ће нестати и последњег даха: — у рошцу, који срце пара, понеће он са собом и последњи тренутак живота! А малено јадниче, које ће ускоро остати без оца, заронило се у крило јадној мајци, и, као да схвата сву страхоту, покрило је очи ручицама и лије прве горке сузе, које ће ускоро и њу и мајку редовно пратити, кад остану самохране без свога најмилијег.

Г.

Врањски споменик (вајао С. Роксандић). Двадесет-петогодишњицу свог ослобођења прославили су Врањанци откривањем споменика оним борцима што изгубише у ратовима за ослобођење и независност. На споменику је натпис: „Јуначким борцима који су у рату за ослобођење и независност под врховном командом књаза Милана Обреновића IV а под вођством ђенерала Велимарковића у бојевима код Два Брата и Врања 12. и 13. јануара 1878. године славно изгинули. Овај скромни споменик

подиже благодарни народ града Врања и срезова Пчињског, Пољаничког и Масуричког“. —

Слатка самоћа (сликао Т. Иреланд). — Хучни живот још није доспео у овај крај. У њему је мир који годи души уморена човека, и који к себи мами гоњена јелена. — Сладак је одмор у овој самоћи, слатка је ова самоћа. —

Арбанаска играчица (сликао П. Јовановић). И ово је прерада раније слике Пајине. Рађена у Њу-Јорку по поруци једног завода, наишла је на опште допадање у уметничким Њу-Јоршким круговима. И тако једна по једна слика овог нашег великог уметника прелази у туђинске руке, а нама остаје да се задовољавамо једино штампаним репродукцијама! —

Чаршија у Пријенољу. Ова слика представља прави тип чаршије у турској вароши. Пријеноље је на Лиму, 6 часова далеко од Пјеваља. И ако је старије од Пјеваља а некада било и веће, сада је Пријеноље знатно понустило. У Пријенољу има српска школа и црква, а један час од Пријеноља налази се манастир Милешево. —

Српска основна школа у Пјеваљима. Ово је слика зграде каква је била пре неколико година, а сада је нешто раширена и обновљена. У њојзи је сада српска гимназија. —

Леонид Андрејев. — Види у овом броју чланак Г. Божовића „Леонид Андрејев“. —

Симо Роксандић, акад. вајар. — У вајарској српској уметности веома угледно место заузима Симо Роксандић, наставник у Крагујевачкој гимназији. Слике његових радова: „Роб“, „Милош Велики“, „En face“ већ је допела „Нова Искра“. — Пре неколико дана Роксандић је добио прву награду за подизање споменика изгинулим Шумадинцима у досадашњим ратовима. —

ХРОНИКА

Једна лепа старина.

У низу јубиларних светковина, којима ће се ове године прославити стогодишњица првог устанка за ослобођење наше отаџбине, пројектовано је и преобраћање наше Велике Школе у Универзитет. Свакојачко ће се за тај случај спремити опширна монографија о Великој Школи, па том приликом издати и све оно што се, поред већ

објављенога (највише у књизи А. Гавриловића — „Београдска Велика Школа 1808—1813“, Београд 1902 г.), сачувало и што се зна о оној Великој Школи, што је 1808. године основана била у Београду, а која је кобне 1813. године престала са падом Карађорђево Србије. Будућем писцу те монографије пружамо овај интересантни приложак.

У Душановој задужбини, манастиру Св. Аранђела, више села Кучевишта, у Скопској Црној Гори, који манастир красе многи знаци наше прошлости, добре и у свима досадашњим народносним искушењима постојане Србе оне лепе околине сазива на богомољу звоно, на којему су изливени ови записи и релефи:

1., При врху звона пише у кругу: † Бодрствуйте духом питаа ум.

2., На средини звона је изливена икона Св. Саве. Поред главе свечеве пише с десне стране с (в), а с леве Савка; у подножју с једне стране Проскѣт, а с друге — сервск.

3., На противној страни од Св. Саве лепо је изливена, много лепше него икона, кошница вршкар са осам пчела радилица (6 врло лепих, а 2 нејасно изливене), које се оштрим полетом својим устремиле к лету од кошнице.

4., На доњем крају звона, такође у кругу пише: † Проскѣтнику кноти у закеденом келикон школи у Београду 1810.

Природно је, што се пријатно изненађени Србни, при посматрању ове миле старине, пита: откуд она овде, ко је на оволику даљину и у дубину српског живља, при ондашњим тешким и спорим саобраћајним средствима, однесе и учини да добијемо у овом крају још једну културну белегу више? Виће свакојако, да су нам сами Турци и нехотице учинили ову лепу услугу. Од првог доба њихова завојевања наших крајева, штедили су цркве и манастире, али су и онда већ гајили неодрживу нетрпељивост према звонима и звуку њихову. Познат је факт, да је сваки војник, при повратку са бојнога поља, имао религиозни задатак, да понесе по комад од упљачканог и разбијеног звона и да га остави у нарочито за то комађе одређену зграду у Цариграду, из које се после за ливење топова по потреби узимало („Вила“ за 1866 г., стр. 158 и 211). Доцније су им у доба разаравања задужбина и уништаја светиња, поред црквених утвари и књига, и звона била предмет обичне пљачке и трговине. Све то носили су у своје крајеве, а сироти побожни хришћани тамошњи скупљали пару по пару и откупљивали светињу из руку нехришћанских. Отуда по црквама и манастирима Старе Србије налазимо књига донесених из Војводине и Србије, а на неким и записе о томе: кад су, по коју цену и од кога Турчина откупљене. У ослобођеној Србији народ је похитао био, да украси цркве своје, па и звонима да их снабде. За то видимо, да је нарочито у звонима била богата пљачка 1813. године у поново покороној Србији. Садашња звона на сахат кулама у Приштини, Ђиљану, селу Мамуши (у призренском крају), на граду Призренском и другим местима онда су однесена. Последње има и запис, из кога се види, да га је Карађорђе 1808. године приложио био Смедеревској цркви (И. С. Јастребов — Подаци за историју српске цркве, Београд 1879 г., стр. 61—62). Па и ово звоно са Велике Школе свакојако је онда упљачкано и однесено, па га тамо стари побожни калуђери Кучевишки од пљачкаша за свој манастир откупили.

Још је једна околност заслужна пажње. Покојни Јован Ђорђевић покренуо је 1898. године у „Бранкову Колу“ питање о светосавској песми и прослави Светог Саве као патрона српских школа. Том је приликом прота Дим. Руварац, између осталог, казао ово: „у Земуну је још 1812 прота Јефта Ивановић прогласио Св. Саву за школског патрона“ („Вр. Коло“ за 1898. год. бр. 5., стр. 146.). Међутим, ево видимо, да је раније, 1810. године, Св. Сава ливен на школском звону као просветитељ српски и патрон школски. За тим, симболичко представљање на овом звону кошнице са пчелама не подсећа ли на онај стих из светосавске песме: „пчун јеси кошница, трудољубна Србија“ и на тај начин — не казује ли оба двоје посредно, да је не само проглашавање Св. Саве за патрона школског било пре 1812. године, него

и постанак светосавске песме да треба тражити далеко пре времена, у коме је пок. Јован Ђорђевић ту песму научно од проте Павла Стаматовића?

Ст. М. Дим.

† Херберт Спенсер

У Брајтону (Brighton) близу Лондона угасио се 25. новембра (8. децембра) о. г. неоспорно највећи ум деветнаестог века. Преминуо је најдубљи философ данашњице, којему по дубини и ширини мисли и утицају њихову на напредак научни, нема премца. Издахнуо је научник, који се с чудним постојанством пуних четрдесет година лађао најтежих, најтамнијих, најсложенијих, најзаплетенијих и најкрупнијих питања научних и то с не-обичном логичношћу и дубином. Нестало је мислиоца, који је не само обогатио ризницу знања људскога новим мислима и научним истинама, него је покушао, као ниједан пре њега, да све знање људско о природи и човеку доведе у логичну везу и у једну хармоничну целину. Умро је *Херберт Спенсер*.

Име ово познато је данас у свих просвећених народа свих пет делова света. Оно се изговара с највећим поштовањем где се год зна за науку и води рачуна о њој. Оно је подједнако драго свакоме научнику ма које националности и вере био он. Оно не припада више само великој Енглеској него човечанству....

Спенсер се родно у Derby-у близу Лондона 27. априла 1820. године. Отац му беше сеоски учитељ, као и дед његов. Основну школу учио је код оца, који не наваљиваше на Спенсера учењем због слабога здравља његова; и Спенсер се учио више сâм и учио је оно што је волео. Занимљиво је, да је одмах показао велику наклоност изучавању природе из саме ње; а имао је потпуну одвратност према учењу речима и из књиге. Кад је годинама дозрео за средњу школу, отац га да брату своме, који беше свештеник у Hinton-у. То беше необично бистар и слободуман човек, који у политичком погледу беше потпуно независан а о појединим питањима научним имађаше своје самостално мишљење. И за цео Спенсеров и карактер и рад он беше од пресудна утицаја. Код њега проведе Спенсер пуне три године (од 13 до 16), а тада требаше, по савету његову, да иде у универзитет у Кембриџ. Али Спенсер не хтеде. Он просто одби ову жељу стрицеву с наводом, да неће с тога „што поред онога што му је потребно, мора да учи и многе непотребне ствари“. И стриц не хтеде на свога синовца да наваљује нимало, оставивши га потпуно његовим склоностима. За ово време стриц беше оназио, да Спенсер не показује нимало воље за учење језика: грчкога, латинскога и францускога; а Математику и Механику толико је волео, да је у овој последњој и сâм чинио неке изуметке. Спенсер се за овим врати кући, где остаде читаву годину учећи се сâм. Он је управо продужио Математику, Механику, изучавање природе из саме природе и цртање с природе. Отац сад пожели, да му и син буде учитељ. И, доиста, Спенсер сад постане помоћником учитељским у оној истој школи, у којој је и сâм учио, и у раду своме показиваше много дара за јасно представљање и буђење самосталнога мишљења у ученика. Али овде не остаде дуго. Неки ученик његова оца беше предузео грађење једне железничке пруге из Лондона и понуди му једно инжињерско

место. Спенсер пристаје на ово и оде. И своју нову дужност не само да је вршио с потпуним допадањем свога принципа, него је свој творачки таленат показао и овде, изумевши справу за мерење брзине локомотива. Тада почињу и први радови Спенсерови у разним часописима. Тада се познао и с чувеном Геологијом Lyell-овом и у то време се и зачела у њега први пут мисао о еволуционој теорији или теорији развика уопште. По довршетку ове пруге Спенсер се опет врати својој кући, где проведе две године бавећи се непрестано читањем најозбиљнијих научних дела.

У то време Спенсер штампа у листу „Nonconformist“—у и одатле оштампа у засебну брошуру један низ писама о границама државне управе (The Proper Sphere of Government). Писма ова свратили на се пажњу најозбиљнијих кругова читалачких и то одазове Спенсера у Лондон, где се сада трасираху многе пруге у самом граду. Спенсер опет добије место подизача, али ту не остане дуго. Године 1848. добије место подуредника листа „Economist“, где је имао много више времена за књижевне радове. За две године он изради своје прво веће дело „Social Statics“, које, и ако не нађе одзива код обичне читалачке публике, сврати и на себе и на аутора свога пажњу највећих научника енглеских, као што беху: Huxley, Lewes, Tyndall, John Stuart Mill, George Grote, Hooker и други. И од сад Спенсер стајаше у непосредној вези с овим научницима. И ово време од 1848. до 1858. најважније је у животу Спенсера као филозофа. Тада је написао око двадесет есеја које је штампао већином без потписа. Они учинише, да је Спенсер могао напустити место подуредника поменутог листа и одати се једино књижевном раду. Тада је и саставио план за своју Синтетичну Философију и 1853. издао чувене „Принципе Психологије“, који су сами довољни да му обезбеде прво место међу научницима ове струке. Али у овоме послу Спенсер утроши и здравље своје и своје скромне дохотке. И само је гвоздена воља и постојанство, које тако одликује расу британску, учинило да Спенсер победи све сметње и продужи започети рад. Од свих беше најјача: немање средстава за тако огромно предузеће, за које, по предрачуна Спенсерову, требаше двадесет година. И да није Спенсеру у два маха остао мали иметак од оца и од стрица његова и да му није било обилате помоћи од његових поштовалаца, све би предузеће отишло у ветар.

При свем том борба с овим материјалним тегобама трајаше дуго и предуго. Она трајаше пуних двадесет година. И тек 1875. године име Спенсерево постане толико чувено и његова дела толико цењена и тражена, да се Спенсер ослобађа свих дугова и невоља и долази у положај да предузети посао продужи без сметња.

Године 1879. Спенсер толико оболи, да своје најважније дело, рад којег је и радио сву своју филозофију, а то је Етика која је требала да изиђе најпосле као завршетак целе филозофије, штампа преко реда под именом Основи Етике („Data of Ethics“), бојећи се да му не пропадне. Али после десет година, 1889., осети се толико окрепљен да могадне продужити рад, и после седам година, 1896., изиђе трећа књига његове Социологије а тиме се заврши и цео постављени план, цео „Систем Синтетичне Философије“, који је рађен пуних тридесет и шест година! И десет дебелих књига леже данас као сведок неуморна напора и дубоке научности, а поред њих још безброј ситнијих радова (понајвише расправе или студија биолошких, психолошких, социолошких и етичких) од највеће вредности научне.

Спенсер доиста не беше философ обичнога калибра. Он не исказиваше само своје мисли о стварима и појавама као своје мишљење. Не. То беше научник који улазаше у природу, у саме појаве у њој, и проучаваше их до највеће дубине и ширине, тражећи у њима правителности и законитости, изводећи и износећи најсакривеније законе природне. А то чини с таквом јасноћом и уверљивошћу да је читаоцу веома тешко да се ма где одвоји од њега, јер осећа како се шири круг мисли његових и поглед му на свет постаје све јаснији.

И од оволких научних радова овога великана на српски језик, на жалост, преведено је само једно једино, и то најмање дело његово „О васпитању“, које му је највише и пронело име по свету и у најшире кругове. Спенсер и у њему проводи принцип еволуције, закон развијања природнога. Он налази, да је циљ животу људском лична срећа појединца. И зато препоручује, да се најпре учи оно што је потребно за живот, за опстанак човеков, па онда оно што је мање потребно, а најпосле оно што је најмање потребно. С тога су му неки пребацивали, да нагиње материјализму. Али ко га пажљиво прочита, он се увери, да није тако и да он има право.

Велики философ је и умро као философ. И ако је осетио да га снага издаје, ником није казивао о слабости својој, и његова смрт изненадила је све пријатеље његове. Сутра дан кренула се пратња без икакве церемоније, по изречној наредби покојниковој, и то на — спалиште!

Занимљиво је још, за карактер Спенсеров, да споменемо и то, да су многи универзитети и академије наука бирале Спенсера за свога почаснога или дописнога члана, али је он сва та одликовања одбио. Тако исто занимљиво је, да је свега века свога остао нежењен, јер говораше, да се „двема госпођама не може служити у исто време.“ И тако Спенсер је целог живота свога служио само науци.

Слава Херберту Спенсеру!

Ј. М.

Драги пријатељу,

Пре свега дугујем ти и овом приликом срдачну захвалност на доброту и предусретљивости којом си ми прошле и претпрошле године отворио био ступце своје лене *Н. Искре*, те сам у њој могао изнети преглед покушаја за састав народнога епа о боју на Косову, као и своје огледе и свој нацрт за Косовску епопеју, која је наскоро потом, под именом *Лазарице*, и угледала света.

Уверен сам да те интересује пријем моје *Лазарице*. Биће ти познати реферати о њој у разним нашим часописима и листовима, од којих као опширније помињем оне у *Делу*, *Сри*, *Застави*, *Караџићу*, *Колу* и *Србу*. У свима је *Лазарица* лено предусретнута и са много топлине препоручена читалачкој публици и народу; а у неким од њих изнесене су и напомене о појединим местима и стиховима којима ћу се моћи лено користати у другом издању *Лазарице*. Нешто овакав пријем, а нешто и препорука Министарства просвете и цркв. послова да се

¹⁾ Захвалујући задужбини пок. Илије М. Коларића ово је дело данас приступно не само наставницима и ученицима по професији него и самим родитељима, и то по веома малену цену.

Лазарица употреби на поклањање ученицима народних и средњих школа о Видовданској свечаности школској, учинили су да је само за прва три месеца растурено на две трећине штампаних примерака.

Данас, када се налази још незнатан број штампаних примерака моје Лазарице, отпочео сам припремати њено друго издање. Тога ради учинио сам понуду Управи Српске Књижевне Задруге, и она је већ донела одлуку да Лазарицу прештапа као своје издање. Чини ми се да би Задруга, у место обичног штампања у своме „колу“, боље учинила кад би за Лазарицу припремила нарочито издање *за народ*, старајући се да и обликом и ценом буде приступнија народу коме је и намењена.

Могу ти већ сада рећи да ће се друго издање Лазарице појавити у савршенијем облику. За њ сам се користио многим од оних напомена које су ми учинили референти у поменутим часописима. Овом приликом могао сам се користити и лепим чланком Маретићевим „О градји нашега народног десетерца“ (Nastavni Vjesnik, X, 2), те ће многи стихови у Лазарици добити лепши облик. Сем тога помињем, да ми је наш уважени књижевник и академик, г. Ст. Новаковић, својим саветима помогао, те ће трећа песма, „Турска освајања и пораз Турака на Пљочнику“, изићи у много лепшој одећи.

Али оно, што ће чинити највећу измену у другом издању Лазарице, то је: што ће она, на место 20 песама првога издања, имати 24 песме. Ту су додате три сасвим нове песме којих није било у првом издању, а једна од највећих песама подељена је у две: трећи део 15. песме, у коме се говори о погубљењу кнеза Лазара и Милоша Обилића, издвојен је као засебна песма. Тиме је Лазарица увећана са хиљадом и више стихова.

Три нове песме другог издања биће: „Женидба Вука Вранковића“ (као друга у Лазарици), „Лов цара Лазара у Јастренцу планини“ (као трећа) и „Милош умирује Браничево и Кучево и његова женидба“ (као четврта). Прва од тих песама узета је из III књиге Петрановићеве збирке, број 22, а друге две из II књиге исте збирке, бр. 19. и 20. Кад сам припремао прво издање, те су ми се песме учиниле сувише лоше и по обради предмета и по стиховима, те их нисам употребио. Но припремајући сада друго издање, покушао сам да их прерадим тако, како би могле подесно ући у целину, хармоничну с осталим песмама. Код прве две преправка се већином тиче стихова, а код треће је из основе промењен увод (повод састанка између Милоша и Вукосаве), као и допуњен Милошев одлазак у Браничево и Кучево, и његов састанак са змајем од Јастренца. Пошто ти је позната ова трећа песма из Петрановићеве збирке, знаћеш разлог са којег сам морао мењати њен увод. Надам се да ће Лазарица с овим новим песмама добити не само у потпуности, него и у већој занимљивости. Мало више драме из унутрашњег живота Лазарева двора учиниће ову народну епопеју интереснијом. Ја сам ове песме, овако прерађене, читао г. г. М. Ђ. Милићеву и Љ. Ковачевићу, и они су мишљења да их свакојако треба унети у целину, коју ће лепо допунити.

Пре штампања другог издања Лазарице рад сам да с овим песмама учиним оглед у јавности, како бих се могао користити примедбама ако би их било. С тога ти их шаљем с молбом да их штампаш у Н. Искри, на што сам ти унапред захвалан.

Прими пријатељски поздрав од свога

5. децембра 1903. год.

Београд

Ср. Ј. Стојковића

* За неки дан биће готово и разаслаће се члановима XII коло Српске Књижевне Задруге. У њему су: 1. Драматски списи Јована Стерије Поповића, св. II („Наход Симеун“ и „Тврдица“); 2. Вранкове песме, св. I; 3. Причања Вука Дојчевића, од Ст. М. Љубише, свеска II; 4. Светле слике, приповетке Драгутина Илића; 5. С острва, приповетке Ива Тилика; 6. Приповетке А. Додеа, превео Душан А. Ђокић; 7. О херојима, херојизму и обожавању хероја у историји, од Т. Карлајла, превео В. Кнежевић. —

* Франсис Макензије штампао је у свом издању (штампарија Ђ. Ивковића, Нови Сад) дело „Коментари к Јеванђељима, написао Давид Браун, с енглеског превео Ч. Мијатовић, академик.“ —

* Јованка уд. Фуфића, Српкиња из Травника, предала је ондашњој српској црквено-школској општини 20 хиљада круна за подизање нове српске основне школе. —

* Прив. доцент д-р Милан Решетар постављен је у Бечу за ванредног професора Словенске Филологије са нарочитим обзиром на српски језик. —

* Књижара Велимира Валожића (Београд) штампала је и продаје ове књижице дечје литературе: „Материце“, „Оцеви“, „Ђачићи селачићи“, „Ватина књига“, „Сешина књига“, „Рука“, „Споменица“ и „Банов зверињак.“ Цена је свакој од ових илустрованих књига 0-50 дина., само „Банов зверињак“ продаје се по 1 динар. —

* Д-р Стев. М. Окановић приредио је (по Е. Беме-у) за српске матере друго издање књиге: „Домаће васпитање, педагошка писма једној матери.“ Цена је 2-50 дина. —

* Богдан Ж. Ђурђевић, српски учитељ у Земуну, отворио је претплатнички упис на „Учитељски календар за 1904. годину.“ Календар ће имати два дела. Први, педагошки део, садржаће до 20 ликова српских и туђих педагога, њихове кратке биографије, чланке из области теоријске и практичне педагогике, библиографски преглед савремене педагошке литературе у Срба и Немаца, као и књига за даље педагошко образовање учитеља; за тим статистику српских школа у Аустро-Угарској, Србији, Босни и Херцеговини, Црној Гори, Старој Србији и Македонији. — Други, практични део, донеће шематизам свију учитеља у срп. нар. основним школама у поменутим српским крајевима, а поред тога и преглед свих српских културних и привредних установа. — Календар ће имати 10 штамп. табака, а цена му је 1 круна или 1.20 дина. Претплату прима Задружна Штампарија Живковића и Стојчића (Земун). —

* Матица Српска (Нови Сад) умолила је проф. Николаја И. Корабка (Петроград) да за Летопис напише расправу о савременој руској белетристици. — За Летопис примљени су рукописи: „Прилози за историју Срба у Угарској 17. и почетком 18. века“ од д-ра Јована Радоњића, и „Никола Томазео према Српству“ од Марка Цара.

* Наштампана је и може се добити за 12 динара „Статистика Краљевине Србије, књига XVIII: Статистика земљорадње и жетвевога приноса у Краљевини Србији за 1900“. Текст је, као и у свима делима овог издања, српски и француски. Књига је величине 4°, има 4 листа, 287 стр., један картограм и два диаграма. —

* У немачком журналу Monatshefte, што га издаје књижара Verlagen und Klasings, изашла је у свеску за фебруар ове године студија „Woran es in Makedonien gefehlt hat“. Писац је С. Frhr. v. d. Goltz. —

* У издању немачке књижаре В. G. Teubner штампао је Н. Getzer свој путопис „Vom Heiligen Berge und aus Makedonien“ (1904., 8°, 43 сл.). —

* 30 јануара ове године навршило се 100 година од рођења великог српског добротвора Симе Игуманова. Овај дан свечано су прославили Срби под Турцима, јер је српска богословија у Призрену основана а и сад се одржава капиталом овог добротвора. Српска штампа такође се лепо одужила успоми стогодишњице. —

* На Св. Саву ове године одржало је своју свечану седницу српско акад. друштво „Србадија“ (Грац) у славу Стјепана Митрова Љубише.

* На Богојављење умро је у Неновићима (Далмација) Филип Митровић, имућни поседник. Један део свога имања (20.000 форината) оставио је за оснивање фонда из којег ће се помагати Срби из Боке, учитељски приправници, ђаци пољопривредних, занатских и поморских школа. —

* Према резерату ђенерала Ј. Мишковића примљено је за издање Коларчеве Задужбине дело К. од Голца „Наоружани народ“, што га је са 5 издања немачког превео поручник Љуб. Балтић. Књизи ће бити цена 4 динара. —

* Одбор за издавање Приповедака Петра Кочића (Wien, XI Schubertgasse 9. Mezz. 8.) јавља да је дао у штампу другу књигу приповедака „С планине и испод планине“. У њој су: Јелике и Оморице; Кроз свјетлост; Кроз маглу; Мрачајски прото; и Јазавац пред судом. — Књига ће изнети до 100 страна 8°, а цена ће бити 1 круна или 1.20 дин. —

* „Слобода“, која излази у Сан Франциску јавља, да су Срби обе вере у Сев. Сјед. Америчким државама основали „Први Српски Братски Добротворни Савез.“ Овај Савез ступио је у живот 20. јула 1903. године. Њему припадају ова друштва: 1.) „Српско Јединство“ у Чикагу; 2.) „Српско Јединство“ у Соут Чикагу; 3.) „Сједињени Срби“ у Њујорку; 4.) „Сједињени Срби“ у Розендале, Н. Ј.; 5.) „Српско Јединство“ у Вјуту, Монт; 6.) „Српско-Словенско Добротворно Јединство“ у Анаконди, у Монт.; 7.) „Српско Добротворно Друштво“ у Енфелс Кампу 8.) „Српско Добротворно Друштво“ у Доугласу, Аласка; 9.) „Српско Добротворно Друштво“ у Баксону; 10.) Друштво „Српско Јединство“ у Декалбу,

Иллиноис; 11.) „Српско Добротворно Друштво Јединство“ у Лос Анђелсу; 12.) „Српско Добротворно Друштво“ у Кварк; и 13.) Друштво „Српска Слога“ у Баизи, Аризона.

У „Први Српски Братски Добротворни Савез“, може ступити ма које друштво из Сједињених Држава; отворена су врата сваком брату Србину без разлике вере. Предходно се треба обратити писмено на „Главну Управу Савеза“. Главна Управа држи своје седнице сваке прве и треће среде у месецу у дворани: 406 W. North avenue. I-ви секретар, Јован Јев. Ристић; председник, Марко Ј. Митровић у Чикагу.

* „Одбор Девојака за подизање споменика Војиславу Илићу“ јавља да ће се споменик открити 5. априла о. г. на Калемегдану. —

* Као пети свезак „Srpske Dubrovačke Biblioteke“ изашла је: „Povjest Dubrovnika, od Serafina Razzi“. Садржај је: Биографско-критичка студија проф. Љ. Феретија, Увод проф. Ј. Белчића, Повјест Дубровника, Додатак као наставак Рацијеве повјести, бива главнији догађаји дубровачке повјести од г. 1570. до г. 1815. Осим тога цела је књига пропраћена примедбама проф. Белчића. Књига је у 8°, има 362 стр. Цена је 4.50 круне. —

* Спб. Слав. Благ. О-о штампало је: „Сербско-рускиј словарь. Составилъ Л. А. Мичатек. Съ краткой грамматикой сербскаго языка“. 8°, стр. 728 + 58. Цена 2 рубље и 50 коп. —

Свеска 64. и 65. Мала Библиотека. Број XXII и XXIII. Година V. 1903 *Гриларцер: Јеврејка Толеданка*, историска жалосна игра у пет чинова. С немачког превео Јован Грчић. Цијена 60 потура — (80 пара дин.). У Мостару, 1903. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, стр. 121.

Свеска 66. Мала Библиотека. Број XXIV. Година V. 1903. Стеван Сремац: *Чича Јордан*. Једна слика. Цијена 30 потура — (40 пара дин.). У Мостару, 1903. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, стр. 90

Прве пјесме Мирка В. Дамњановића. Београд, штампарија Андре Јовановића, 1904. — 8°, стр. 23. Цена 0.40 дин.

САДРЖАЈ:

Баба-Гаја, слике из Старе Србије, написао Зар. Р. Поповић. Размишљање, песма Борскога.

Чича-Митина смрт, слика, написао С. Д. Тодорић.

Из „Пролетних елегија“, песма Милутина Јовановића.

Ваља, слика Леонида Андрејева, с руског превео Р.

Памћење, песма Сокољанина.

Леонид Андрејев, књижевна слика.

Зашто повам, песма К. Ст. Павловића.

Лазарица или Вој на Косову, од Ср. Ј. Стојковића.

Листићи: Амајлије (из туђег лица), превео О. — Камен, с

немачког превео А. — „О — о!“ (Лудвик Јакобовски), превео с немачког М. С. Ј.

Наша писма: Прослава Св. Саве у Солуну.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Књижевност, Разно Библиографија).

СЛИКЕ: Срећна мати. — На умору. — Врањски споменик изгинулим борцима за ослобођење. — Арбанаска играчица. — Слатка самоћа. — Леонид Андрејев. — Чаршија у Пријенолу. — Српска основна школа у Пријенолу. — С. Роксандић, академски вајар.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; ван Србије 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник **Р. Ј. Одавић**, Капетан Мишина ул. 8.

Краљевско-Српска Државна Штампарија